

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Emilijaus Livšico,
V kurso tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Tarptautinių, Europos Sąjungos ir nacionalinių sankcijų mechanizmai ir jų
taikymo problematika
International, European Union and national sanction mechanisms and issues
related to their application**

Vadovas: Partnerystės docentas Deividas Kriauciūnas

Recenzentas: vyr. lekt. Dr. Lauras Butkevičius

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe yra atskleidžiama, kaip veikia Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos ir nacionalinės sankcijos. Taip pat analizuojami jų veikimo ir taikymo mechanizmai bei regioninių organizacijų indėlis sankcijų politikos formavime. Darbe taip pat analizuojami klausimai, susiję su valstybių diskrecija taikyti sankcijas savo nuožiūra bei papildomas nacionalines sankcijas prie ES sankcijų. Atliekamas vertinimas ir kritiškai apžvelgiami sankcijų vengimo atvejai, priemonės apsaugoti nuo žmogaus teisių pažeidimų sankcijų taikyme ir sankcijų politikos bei teisinio reguliavimo tobulinimo aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: ES sankcijos, tarptautinės sankcijos, nacionalinės sankcijos, veikimo mechanizmas, taikymo ypatumai.

This work highlights how do sanctions, imposed by the United Nations, European Union and national states, work. It also analyses how they are functioning, their application and the contribution of regional organisations to the creation of sanctions policy. It also looks at issues related to the discretion of states to impose sanctions as well as additional national sanctions to EU sanctions. It provides an assessment and critical review of sanctions' evasion, measures to protect against human rights violations in the application of sanctions and aspects of improving sanctions legal framework and their application policy.

Key words: EU sanctions, international sanctions, national sanctions, mechanism of sanctions, specific features of application.

TURINYS

1. JUNGTTINIŲ TAUTŲ, EUROPOS SĄJUNGOS SANKCIJOS IR LIETUVOS RIBOJAMOSIOS PRIEMONĖS, JŲ KLASIFIKACIJA IR RŪŠYS	6
1.1 Sankcijos, jų klasifikacija ir rūšys	7
1.1.1 Sankcijos pagal jų veikimo pobūdį	9
1.1.2 Sankcijos pagal jų taikymo sritį	10
1.2 Jungtinių Tautų sankcijos	11
1.3 Europos Sąjungos sankcijos	14
1.4 Lietuvos ribojamosios priemonės	15
2. SANKCIJŲ MECHANIZMAI	18
2.1 JT sankcijų taikymo mechanizmas	18
2.2 Europos Sąjungos sankcijų mechanizmas	22
2.3 Lietuvos ribojamųjų priemonių mechanizmai	25
3. SANKCIJŲ TAIKymo EFEKTYVUMAS IR PROBLEMATIKA	30
3.1 Sankcijų poveikis ir efektyvumas	31
3.2 Sankcijų vengimo būdai	34
3.3 Žmogaus teisių apsauga sankcijų taikyme	39
3.4 Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos ir Lietuvos sankcijų režimo tobulinimas	43
IŠVADOS	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50

IVADAS

Temos aktualumas. sankcijos yra viena iš pagrindinių priemonių siekiant paveikti, daryti įtaką tarptautiniams santykiams, įskaitant demokratijos, žmogaus teisių ir teisės viršenybės užtikrinimą, bei reaguoti į kylančias grėsmes. Sankcijos tarptautinėje arenoje yra taikomos ne vien tarptautinių organizacijų, bet ir individualių valstybių, todėl būtina analizuoti sankcijų taikymo mechanizmus tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Taip pat poreikis nagrinėti šią temą išryškėja žvelgiant į geopolitinius iššūkius, kai sankcijomis bandoma užtikrinti ekonominį bei politinį saugumą, žmogaus teisių apsaugą bei saugoti teisės viršenybės principą. Tiek Rusijos karinė invazija Ukrainoje ir dėl to taikytas platus tarptautinių sankcijų spektras, tiek žmogaus teisių apsaugos klausimai taikant griežtą sankcijų režimą Šiaurės Korėjai ir Iranui rodo, kad sankcijos, kaip tarptautinės politikos priemonė, yra aktuali ir dažnai taikoma priemonė, todėl svarbu jas nagrinėti atsižvelgiant į šiandienos geopolitines realijas. Šie atvejai yra aktualūs tiek sankcijų taikymo mechanizmui, tiek sankcijų efektyvumo, jų vengimo bei žmogaus teisių apsaugos klausimams nagrinėti.

Lietuvos kontekste sankcijų analizė yra svarbi dėl Lietuvos įsipareigojimų Europos Sąjungai (toliau – ES) ir kitoms tarptautinėms organizacijoms. Lietuva, būdama ES nare, lygiavertiškai su kitomis valstybėmis narėmis prisideda prie sankcijų formavimo politikos ir laikosi reikalavimų, numatančių jos teises ir pareigas ES bei tarptautinės teisės aktuose. Sankcijų vengimas taip pat yra aktualus klausimas, kadangi tiek teisiniu, tiek ekonominiu atžvilgiu sankcionuoti subjektai nuolat ieško terpių kaip išvengti sankcijomis nustatomo režimo, tad tampa reikšminga analizuoti šiuos atvejus. Sankcijų taikyme yra svarbu nepažeisti žmogaus teisių, tad nagrinėjant tokius praktinius pavyzdžius kaip Kadi, Nada ir Al-Dulimi bylas, yra nustatoma, kad žmogaus teisių apsauga kartais veikia per siaurai, o tokie pavyzdžiai kaip griežtas sankcijų režimas Šiaurės Korėjai ir Iranui parodo, kad tarptautinė bendruomenė sugeba išlikti lanksčia, net ir esant itin griežtomis sankcijoms ir išlaikant žmogaus teisių viršenybę.

T. Keršis teigia, kad šios temos aktualumą lemia didelis tarptautinių problemų skaičius, kurios yra sprendžiamos taikant sankcijas. Sankcijos – dinaminis tarptautinės politikos įrankis, todėl jo reguliavimas nuolat kinta, o tai sudaro ypatingą poreikį nagrinėti šią temą. Sankcijos taikomos daugybės valstybių ir institucijų, o jų poveikis gali turėti įtakos skirtingų pasekmių ir fizinių, ir juridinių subjektų veiklai, todėl svarbu tikrinti, ar šios sankcijos tikrai pasiekia užsibrėžtus tikslus. (Keršis, 2023).

A. Filipenko, O. Bazhenova ir R. Stakanov tyrimas rodo, kad sankcijų veikimo mechanizmas vykdomas per trijų lygių hierarchiją – globaliu, regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis. Taikomos sankcijos gali būti labai įvairios – tiek įspėjamojo, tiek ir baudžiamojo pobūdžio. Sankcijų efektyvumas ir rezultatai tiesiogiai priklauso nuo priimtos strategijos, todėl šios temos aktualumas atsiranda ir dėl to, kad sankcijos, kaip tarptautinės politikos priemonė, gali turėti daug įvairialypių strategijų (Filipenko, Bazhenova, Stakanov, 2022).

Remiantis S. Katuokos išvadomis, kartais gali atrodyti, jog pritaikytos sankcijos neturi poveikio, tačiau jos pasižymi tuo, jog iškart sankcijų poveikio nematome, o jis išryškėja tik po kurio laiko. Dažniausiai tai yra susiję su komercinių santykių subjektais, kai naujos sankcijos ir jomis taikomi ribojimai pasijaučia tik ateityje, vykdant komercinę veiklą (Katuoka, 2022).

Pasak F. Giumelli, sankcijų mechanizmas kartais gali būti susijęs ne su baudimu ar apribojimais, tačiau su reikalavimu subjektui, kuriam taikomos sankcijos, keisti savo elgesį. Sankcijų veikimo mechanizmas yra ne vien surasti ir nubausti, bet ir leisti subjektui pakeisti savo neteisėtus veiksmus, kad jis nepatirtų rimtų sankcijomis taikomų padarinių. (Giumelli, 2013).

Remiantis I. Gailiūte, Lietuva, būdama JT ir ES narė, įsipareigoja taikyti sankcijas lygiaverčiai su šiomis organizacijomis. Rusijos kariniai veiksmai Ukrainos teritorijoje parodo, jog sankcijos yra ne vien formalus Lietuvos įsipareigojimas vykdant Jungtinių Tautų (toliau - JT) ar ES pavedimus, tačiau tai yra praktikoje reikšminga priemonė, kurios panaudojimas daro įtaką Lietuvos ekonomikai ir užsienio politikai (Gailiūtė, 2023).

Šie autoriai atskleidžia, kad sankcijos yra sudėtingas, kompleksiškas ir labai dinamiškas tarptautinės politikos instrumentas, o nuolat besikeičianti politinė ir ekonominė situacija pasaulyje reikalauja vis naujų sprendimų sankcijų kūrimo ir taikymo mechanizmui siekiant išlaikyti šios priemonės efektyvumą.

Darbo tikslas. Išanalizuoti tarptautinių, ES ir nacionalinių sankcijų mechanizmus, aptariant taikymo ypatumus ir problematiką, įvertinti Lietuvos diskreciją savarankiškai taikyti sankcijas bei tuo pačiu ištirti sankcijų vengimo ir jo užkardymo atvejus bei galimybes.

Darbo uždaviniai:

1) Išanalizuoti, kokie tarptautiniai ir ES dokumentai reglamentuoja sankcijas, kokios būna jų rūšys ir kaip jos klasifikuojamos ir taikomos;

2) Išnagrinėti, kaip veikia Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos bei Lietuvos sankcijų mechanizmai;

3) Įvertinti, kokią poveikį sankcijos sukėlė Rusijos ekonomikai, remiantis praktiniais jų taikymo atvejais;

4) Ištirti, kaip sankcionuojami subjektai bando vengti sankcijomis nustatomų režimų.

5) Remiantis Kadi, Nada, Al-Dulimi bylomis bei Šiaurės Korėjai ir Iranui taikomais sankcijų režimais, išanalizuoti, kokie yra taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai ir ar jų yra laikomasi taikant sankcijas.

Darbo objektas. Sankcijų teisiniai pagrindai, jų rūšys ir klasifikacija, jų veikimo mechanizmai bei taikymo problematika, apimant tiek teisinį reglamentavimą, įgyvendinimo mechanizmus, praktinius iššūkius, efektyvumo vertinimą bei žmogaus teisių apsaugą jų taikyme.

Tyrimo metodas. Magistro darbo iškeltų uždavinių įgyvendinimui svarbiausi tyrimo metodai yra istorinis, analitinis, lyginamasis, sisteminis, lingvistinis bei teleologinis.

Istorinis metodas yra aktualus analizuojant sankcijų taikymo kontekstą bei atsiradimo klausimus.

Analitinis metodas yra aktualus siekiant detalizuoti sankcijų mechanizmo veikimo, efektyvumo ir poveikio rezultatus.

Lyginamasis metodas yra reikalingas vertinimui kaip skirtingos valstybės įgyvendino sankcijas, praktinių atvejų analizei ir palyginimui.

Sisteminės analizės metodas yra aktualus sistemiškai vertinant skirtinguose šaltiniuose pateikiamus sankcijų mechanizmus, jų rūšis bei klasifikacijas.

Lingvistinis metodas yra aktualus pateikiant darbe labiausiai naudojamų sąvokų, tokių kaip Tarptautinių, Europos Sąjungos ir nacionalinių sankcijų sąvokų reikšmes.

Teleologinis metodas yra aktualus ieškant pagrindo dėl tarptautinių, Europos Sąjungos ir nacionalinių sankcijų taikymo ir tiriant šių priemonių esmę, tikslą bei sąlygas.

Svarbiausi šaltiniai. svarbiausi darbo šaltiniai yra tarptautinės sutartys – Europos Sąjungos sutartis ir sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, Lietuvos Respublikos teisės aktai, moksliniai straipsniai, publikacijos, Europos Sąjungos institucijų priimti teisės aktai, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucijos.

Darbo originalumas. Atlikus magistro, mokslinių darbų bei straipsnių paiešką, pastebėta, jog tarptautinių, ES ir nacionalinių sankcijų mechanizmų bei taikymo ypatumų tema yra nagrinėjama, tačiau autoriai neretai neatskleidžia JT, ES ir nacionalinių sankcijų mechanizmų problematikos, taip pat mažai nagrinėtas ir valstybės narės diskrecijos klausimas, siekiant taikyti autonomines sankcijas.

1. JUNGtINIŲ TAUTŲ, EUROPOS SĄJUNGOS SANKCIJOS IR LIETUVOS RIBOJAMOSIOS PRIEMONĖS, JŲ KLASIFIKACIJA IR RŪŠYS

Tarptautinėje ir nacionalinėse teisinėse erdvėse sankcijos yra vienas svarbiausių įrankių, kuriuo užtikrinamas ne vien teisės viršenybės principo laikymasis, tačiau ir reguliuojamos kylančios grėsmės tarptautiniam ar nacionaliniam saugumui. Istoriskai, sankcijos neretai buvo įvedamos kaip atsakas į tikslinio subjekto agresiją, tarptautinės teisės ar žmogaus teisių pažeidimus, tad sankcijų taikymas yra susijęs ne vien su teise, bet ir su politika bei saugumu. Sankcijos yra priemonė, kuria skiria teisėtus apribojimus valstybėms, organizacijoms ar pavieniams asmenims dėl tam tikrų tarptautiniu arba nacionaliniu lygmeniu daromų teisės pažeidimų (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2025). Nepaisant to, kad sankcijomis yra skiriami ribojimai, baudimai už neteisėtą veiklą, jomis taip pat dažnai bandoma atlikti ir prevencinius veiksmus – stabdyti subjektą nuo žalingų jo veiksmų.

Tiek diplomatinio, tiek ekonominiu atžvilgiu, sankcijomis yra siekiama reaguoti į kylančius arba jau užsimezgusius konfliktus ir nepaisant sudėtingo jų veikimo modelio, jomis kartais bandoma ne vien skirti adresatui ilgalaikio poveikio priemonę, kuri ribotų jo veiklą, bet ir priversti valstybes imtis reikalaujamų veiksmų. Praktikoje šie siekiai įgyvendinami pasitelkiant sankcijų klasifikaciją, kadangi įvairių sankcijų rūšių ir jų veikimo pobūdžio dėka galima nukreipti jas į tikslinį adresatą, konkrečiai numatant kokiam asmeniui, įmonei ar rinkos sektoriams yra skiriamos sankcijos, išvengiant nepagrįsto apribojimo subjektams, kurie nėra susiję su atitinkamu pažeidimu (Europos Vadovų Taryba, 2024a).

Sankcijos taikomos įvairiais lygmenimis – tarptautiniu, ES ir nacionaliniu, o tai reikalauja ir atitinkamo reguliavimo šių sankcijų taikymui ir įgyvendinimui. Šio skyriaus tikslas yra išnagrinėti tarptautinių, ES ir nacionalinių sankcijų teisinį ir teorinius pagrindus, kadangi sankcijų taikyme yra daug problematikos susijusios su sudėtingu jų veikimo mechanizmu ir jų efektyvus pritaikymas realybėje kartais reikalauja ne vien ekonominių, bet ir diplomatinių ar politinių sprendimų priėmimo. Jungtinių Tautų sankcijų taikymo galimybė yra įtvirtinta Jungtinių Tautų Chartijoje (toliau – JT Chartija). Kartu su sankcijų teisiniu reglamentavimu, JT Chartija nurodo ir sankcijų funkcijas, tikslus bei veikimo principus. ES lygmeniu priimamos sankcijos yra grindžiamos Europos Sąjungos sutartimi bei Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo, o nacionaliniu lygmeniu taikomos sankcijos yra pagrįstos tarptautiniais valstybės narės įsipareigojimais ir nacionaliniais teisės aktais, skirtais šių priemonių įgyvendinimui.

1.1 Sankcijos, jų klasifikacija ir rūšys

Efektyviam sankcijų mechanizmui atskleisti, reikia aiškiai atskirti tikslines, institucines ir pagal priemonių pobūdį skiriamas sankcijų rūšis. Šis skirstymas padeda užtikrinti efektyvią tarptautinę sankcijų politiką ir veiksmingus atsakus į neteisėtus subjektų veiksmus ir tapti aktuali, tolesniuose skyriuose analizuojant praktinius sankcijų taikymo pavyzdžius.

Tikslinis sankcijų skirstymas pagal jomis siekiama tikslą – šis sankcijų klasifikavimas reikalauja, kad sankcijos būtų taikomos remiantis taikymo tikslu, t. y., kad jų taikymo tikslas tiesiogiai atitiktų siekiamą rezultatą. Šią sankcijų rūšį galima taikyti visais lygmenimis, pradedant JT ir baigiant nacionaliniu. Dažniausiai šį taikymą galime pastebėti, kai taikomos sankcijos yra susijusios su tarptautinės teisės normų, taikos, žmogaus teisių apsaugos bei saugumo pažeidimais. Šių sankcijų subjektai dažniausiai būna konkretūs asmenys arba jų grupuotės, kurių veiksmai yra nukreipti į smurtą ar tarptautinę agresiją. Praktinis pavyzdys, iliustruojantis sankcijas pagal jų taikymo tikslą, yra ES taikomos sankcijos Rusijos piliečiams dėl karo veiksmų Ukrainoje, pagal kurias ES taiko individualius ribojimus asmenims, prisidėjusiems prie Ukrainos suvereniteto ir teritorinio vientisumo pažeidimų. Pagal ES Tarybos Reglamentą Nr. 833/2014, buvo nustatyti ribojimai konkretiems Rusijos piliečiams bei sektoriams ir tai yra klasikinis sankcijų pagal jų taikymo tikslą rūšies pavyzdys, kadangi šiuo Reglamentu nustatomų ribojimų tikslas yra stabdyti karinę agresiją prieš Ukrainą, įšaldant turtą, draudžiant keliauti ir ribojant šių subjektų veiksmų laisvę (Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (ES) Nr. 833/2014, 2014). Pagal šį Reglamentą taikomų priemonių esmė atsiskleidžia per tai, kad sankcijos yra nukreiptos prieš tuos, kurie savo tiesioginiais veiksmais prisidėjo prie karo veiksmų Ukrainoje ir yra tikslingai siekiama keisti šių asmenį elgesį.

Institucinė sankcijų rūšis yra, kai sankcijos yra taikomos per tarptautines ar regionines organizacijas, turinčias atitinkamas galias priimti teisinius ir politinius sprendimus savo narių atžvilgiu dėl sankcijų taikymo. Institucinė sankcijų taikymo rūšis yra aktuali taikant jas JT arba ES vardu, kadangi šių sankcijų taikymas valstybių narių vardu yra negalimas, nes jos nėra tarptautinės institucijos ir neturi institucinės galios veikti tiek priimant, tiek taikant sankcijas, kaip kad tai gali daryti JT arba ES (Portela, 2010). Šių sankcijų taikymas reiškia, kad institucinės sankcijos nėra taikomos kaip pavienės priemonės ir, kad jų taikymas atspindi visos organizacijos poziciją. Lyginant su sankcijomis pagal jų taikymo tikslą, institucinės sankcijų rūšies apribojimai yra kur kas didesni (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2025). Pavyzdys, kuomet buvo pasitelkta institucinė sankcijų taikymo rūšis, yra JT sankcijos, taikytos prieš Šiaurės Korėją,

kuriomis buvo siekiama stabdyti Šiaurės Korėjos branduolinę programą ir disponavimą branduoliniais ginklais (JT ST Rezoliucija S/RES/1718 (2006)). JT sankcijų mechanizmas, kuriuo buvo nustatyti eksporto draudimai, embargas, finansinių operacijų ribojimai bei Šiaurės Korėjos diplomatinį pareigūnų galimybės keliauti apribojimai atspindėjo tiek JT, tiek ir valstybių narių poziciją, tad būtent per tai ir atsiskleidžia institucinės sankcijų rūšies esmė, kadangi jų taikymas atspindi tiek ir taikančios institucijos, tiek ir tarptautinės bendruomenės požiūrį.

Pagal priemonių pobūdį klasifikuojamos sankcijos – tarptautinė teisė šią sankcijų rūšį įvardija kaip sankcijas, kurios turi labai konkretų tikslą taikymo procese, t. y., kad jomis siekiama kažką konkrečiai nustatyti ar apriboti. Šias sankcijas gali taikyti tiek JT, tiek ES, tiek valstybės narės, kadangi, lyginant su institucine sankcijų rūšimi, pagal priemonių pobūdį klasifikuojamų sankcijų taikymas yra susijęs ne su teisiniu taikymo lygmeniu, bet su taikomų priemonių turiniu, tad šis sankcijų tipas galimas taikyti tiek JT, tiek ES, tiek nacionaliniu lygmeniu. (Portela, 2010). Dažniausiai šių sankcijų išraiška tarptautinėje politikoje tampa ekonominės sankcijos, prekybos ar kiti ekonominiai apribojimai (Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras, 2023). Šios rūšies sankcijų esmė praktikoje atsiskleidžia per tai, kokios priemonės yra pasitelkiamos, norint pasiekti atitinkamą rezultatą ir kokybiškas tai iliustruojantis pavyzdys galėtų būti sankcijos, taikytos prieš Rusiją nuo 2022 metų. Siekiant veikti plačiai ir sistemingai, ES nuo 2022 metų Rusijai pritaikė finansines sankcijas, kadangi reikėjo riboti Rusijos galimybes finansuoti karinius veiksmus Ukrainoje, kartu nustatant ir prekybos apribojimus, kad Rusijai būtų nepasiekiamos reikiamos technologijos ir ištekliai, kurių reikėtų norint išlaikyti karinių veiksmų Ukrainoje vykdymą. ES pritaikė ir asmenines sankcijas Rusijos piliečiams, kurie yra atsakingi už karinių ar su jais susijusių sprendimų priėmimą, kartu su diplomatinėmis sankcijomis, siekiant parodyti poziciją dėl Rusijos neteisėtų veiksmų (Europos Komisija, 2023). Šis praktinis pavyzdys labai gerai atskleidžia, kokias priemones reikia taikyti, norint pasiekti konkretų tikslą, tuo pat metu perteklinai neribojant civilių ir tų valstybės sektorių, kurie nėra susiję su kariniais veiksmais.

Ši klasifikacija yra labai svarbi norint atskleisti sankcijų esmę, pasiekti aukščiausią efektyvumo lygį jų taikyme bei suprasti, kokių lygmeniu gali būti taikomos institucinės ir pagal priemonių pobūdį klasifikuojamos sankcijos. Tokia sankcijų klasifikacija suteikia lankstumą tarptautinei bendruomenei, užtikrina sankcijomis siekiamus tikslus bei sankcijų skaidrumą, kad jas taikantys subjektai neperžengtų savo įgaliojimų ir atliktų savo darbą tinkamai. Tiek išsamiam teoriniam sankcijų supratimui, tiek jų praktiniam taikymui svarbu žinoti, kad sankcijos būna įvairių rūšių, o jų ribas lemia poveikio teritorija. Pagal poveikio

teritoriją sankcijos gali būti skirstomos į veikiančias tam tikroje taikymo srityje, orientuotas į konkretų tikslą arba grindžiamas veikimo pobūdžiu. Analizuojant sankcijų rūšis, svarbu ne tik suprasti kiekvieną jų atskirai, bet ir įvertinti jų tarpusavio sąveiką.

1.1.1 Sankcijos pagal jų veikimo pobūdį

Siekiant kurti bei taikyti efektyvias sankcijas svarbu atsižvelgti į tai, kokį veikimo pobūdį konkreti sankcija turės po to, kai bus pritaikyta. Padarinys, kurį sukelia sankcijos, yra laikomas sankcijos veikimo pobūdžiu, kuris gali būti skirstomas į tris skirtingas rūšis bei taikomas tiek JT, tiek ES, tiek ir nacionaliniu lygmeniu.

Sankcijos pagal jų veikimo pobūdį susideda iš trijų rūšių, iš kurių pirmoji yra įtikinamosios sankcijos (*persuasion sanctions*), kurių esmė yra be tiesioginės prievartos siekti pakeisti kitos valstybės elgesį (Baldwin, 1985). Pavyzdys, parodantis kaip ši sankcijų rūšis veikia praktikoje, yra ES taikytos sankcijos prieš Iraną, kuomet ES Iranui taikė finansines, prekybos, eksporto bei draudimo keliauti sankcijas siekdama įtikinti Iraną nutraukti branduolinių ginklų programą ir pradėti derėtis. Sankcijos davė vaisių ir 2015 m. Iranas pasirašė bendrą visapusišką veiksmų planą (Joint Comprehensive Plan of Action), pagal kurį įsipareigojo laikytis tarptautinės bendruomenės reikalavimų (Trump White House, 2018). Šio tipo sankcijų esmė nėra kelti tiesioginę žalą ar spaudimą, tačiau jos skirtos parodyti, kad viena valstybė yra nepatenkinta kitos valstybės vykdoma politika, nesiimant kraštutinių priemonių.

Antras tipas – baudžiamosios sankcijos (*punitive sanctions*). Šių sankcijų taikymu yra siekiama daryti konkrečius baudimo veiksmus ir apie prevencinį sankcijų pobūdį nėra kalbama (Baldwin, 1985). 2014 metais, Rusijai aneksavus Krymą, ES pritaikė baudžiamąsias sankcijas, nustatydamas turto išaldymą, vizų, eksporto, investicinius draudimus bei prekybines sankcijas (European Union External Action, 2017). Skirtingai nuo prieš tai aptartos įtikinamųjų sankcijų rūšies, baudžiamųjų sankcijų mechanizmas neturi sąlyginio elemento ir apie kažkokias derybas ar prašymus keisti elgesį jau nekalbama, o siekiama tikslingai bausti ir riboti Rusiją.

Trečioji rūšis yra atgrasymo sankcijos (*deterrent sanctions*) – šių sankcijų tipas reiškia, kad jos yra taikomos, kai siekiama užkirsti kelią nepageidaujamam elgesiui ateityje. Šio tipo sankcijos veikia taip, kad grėsmė, kuri kils už pažeidimus, yra komunikuojama tokiu būdu, kad gebėtų atgrasyti tikslinį subjektą ir priverstų jį susilaikyti nuo tarptautinę teisę pažeidžiančių veiksmų ateityje (Baldwin, 1985). Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), dar prieš karinį konfliktą signalizavo, kad bet kokie bandymai jėga keisti Taivano statusą lems sankcijų taikymą. Nors karinės pajėgos nuolat manevruoja aplink Taivano

salą, tačiau konkretūs kariniai veiksmai iki šiol nėra atliekami, tad šis atvejis yra teigiamas pavyzdys, siekiant pademonstruoti atgrasymo sankcijų esmę praktikoje (U.S. Congress, 2022).

Visos šios trys rūšys sudaro vientisą sankcijų, pagal jų taikymo veikimo pobūdį, klasifikaciją, tačiau skirtingų rūšių veikimo kryptys labai skiriasi. Jeigu tikslinis subjektas dar nėra atlikęs tarptautinės teisės pažeidimo, tačiau galima numatyti, kad jis tai padarys ateityje, vertėtų rinktis trečiąjį sankcijų tipą – atgrasymo sankcijas. Esant situacijai, kuomet tikslinis subjektas jau atliko tarptautinės teisės pažeidimą, tačiau nėra norima jam sukelti konkrečios žalos ir iš jo tikimasi elgesio pokyčių, reikėtų rinktis įtikinamųjų sankcijų pagal jų veikimo pobūdį rūšį. Jeigu kita valstybė jau atliko teisę pažeidžiančius veiksmus ir jų esmė bei apimtis buvo tokia, kad reikėtų sukelti realią žalą ir ribojimus, baudžiamųjų sankcijų rūšis taptų pagrindine to priemone.

1.1.2 Sankcijos pagal jų taikymo sritį

Atsižvelgus į konkrečią situaciją ir poreikį taikyti sankcijas pagal jų taikymo sritį, gali būti taikomos ekonominės, finansinės, diplomatinės, karinės ir sporto sankcijos. Visos iš išvardintųjų sudaro sankcijų pagal jų taikymo sritį kompleksą ir, kaip minėta anksčiau, lanksčiai taikomos atsižvelgiant į norimą pasiekti tikslą.

Sankcijų skirstymas yra dalinamas į keturias pagrindines kryptis. Ekonominės sankcijos yra viena dažniausiai taikomų sankcijų rūšių. Jomis siekiama daryti ekonominį spaudimą subjektams, ribojant jų investicijas, prekybinius sandorius ar kitus ekonominius veiksmus. Tokios sankcijos gali apriboti prekių, paslaugų ar technologijų eksportą ir importą, užkirsti kelią investicijoms arba suvaržyti dalyvavimą tarptautinėse rinkose. Kita rūšis – finansinės sankcijos. Nors iš pavadinimo ir galėtų pasirodyti, kad tai labai panaši sankcijų rūšis į ekonomines, tačiau praktika rodo, kad finansinėmis sankcijomis siekiama įšaldyti sankcionuojamų subjektų turtą, tokiu būdu apribojant disponavimą juo, riboti arba drausti finansinius pervedimus bei finansų sistemas ir prieigą prie jų. Tiek finansų, tiek ekonominis valstybės sektoriai yra tarpusavyje susiję, tačiau šiomis sankcijomis sukeliama apribojimai yra skirtingi, kadangi finansinių sankcijų taikymo objektas yra dažniausiai nukreiptas į konkrečius asmenis, įmones ar institucijas, o ekonominės sankcijos yra nukreiptos dažniausiai į visą valstybės ekonomikos sektorių ir veikia kur kas plačiau nei finansinės sankcijos (Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., 2007)

Diplomatinės sankcijos yra dar viena sankcijų kategorija, kuria siekiama nutraukti, riboti diplomatinius ir tarptautinius santykius su konkrečiomis valstybėmis, įstaigomis ar

jų vadovais. Šių sankcijų nustatymo kompetencija yra mišri, priklausanti tiek JT, tiek ES kartu su valstybėmis narėmis. Šios sankcijos yra galimos taikyti ES ir nacionaliniais lygmenimis, tačiau kompetencija dėl šių sankcijų taikymo yra taip padalinta tarp ES ir valstybių narių, jog ES gali stabdyti ir blokuoti politinius dialogus, išaldyti derybas ar stabdyti politinį bendradarbiavimą, tačiau diplomatinius ryšius tvarko valstybės narės savarankiškai ir nurodyti joms, kad būtų nutraukiami diplomatiniai santykiai ar uždaromos ambasados yra neleistina. Siekiant riboti subjektų galimybes įsigyti ginkluotę ar karinę įrangą taikomos karinės sankcijos. Esant atvejui, kuomet siekiama karines sankcijas taikyti JT lygmeniu, tai galima daryti tik tuomet, jei priemonės, kurios yra nurodomos Chartijos 41 straipsnyje, jau yra išnaudotos ir neefektyvios. Karinės sankcijos gali būti taikomos ES lygmeniu, tačiau ribotai, pavyzdžiui, ES gali taikyti embargą, tačiau negalėtų taikyti karinės jėgos panaudojimo sankcijų. Karinių sankcijų pagrindu yra taikomi ginklų embargai, taip pat keliama ribojimai dėl karinės technikos ir karinių technologijų eksporto į kitas valstybes. Taip pat egzistuoja ir karinės sankcijos, kurių veikimo tikslas yra strategiškai riboti ir mažinti kitos valstybės karinį pajėgumą. Šios rūšies sankcijų pagrindu dažniausiai yra siekiama riboti kitų valstybių galimybę įsigyti ginkluotę, karinę techniką ar technologijas, kurių panaudojimo tikslas neatitinka tarptautinės teisės reikalavimų. Paskutinė rūšis yra sporto sankcijos, kurias taikant yra pašalinami tikslinio subjekto valstybės ar organizacijos sportininkai iš tarptautinių sporto organizacijų ar renginių. (Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., 2007). Svarbu paminėti, kad JT ir ES netaiko sporto sankcijų rūšies, tad galimybė taikyti šią sankcijų rūšį yra palikta valstybių narių kompetencijai, tačiau ES gali remti ar koordinuoti sankcijas dėl sporto, kurias taiko valstybės narės.

Iš visų keturių pateiktų sankcijų pagal jų taikymo sritį matome nemažą disproporciją tarp ribojimų apimties, tačiau čia ir atsiskleidžia sankcijų taikymo pagal sritį esmė, kadangi esant konkrečiam atvejui, galima pasirinkti, kaip stipriai norima riboti sankcionuojamus subjektus tam, kad būtų pasiektas tikslas sankcijas taikant proporcingai.

1.2 Jungtinių Tautų sankcijos

Jungtinių Tautų sankcijų naudojimas yra įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijoje. Šis teisės aktas įsigaliojo 1945 m. ir pabrėžia JT funkcijas, tikslus bei veikimo principus, tuo pačiu įtvirtindamas fundamentalų sankcijų supratimą, jų esmę, naudojimo tikslus, susijusius su tarptautinės taikos palaikymu, priemonėmis, skirtomis pažaboti bandymus trikdyti šią taiką ir potencialios agresijos ir konfliktų valdymu (Jungtinių Tautų Chartija, 1945).

JT Chartijos VII skyrius reglamentuoja veiksmus taikai palaikyti ir atkurti, tuo pačiu ir ryškiausiai apibrėžia sankcijų esmę ir tikslus. Šio skyriaus 41 straipsnis apibrėžia kokios sankcijos yra galimos taikyti – ekonominės, diplomatinės bei transporto ir komunikacijų suvaržymai. Sprendžiant iš sankcijų rūšių, kurias pateikia šis straipsnis, galima sakyti jog sankcijos yra lankstus ir dinamiškas politikos formavimo elementas, kadangi siekiant konkretaus tikslo galima pasirinkti skirtingo pobūdžio sankcijas, kad apribojimai būtų proporcingi ir tuo pačiu efektyvūs. JT Chartijos 42 straipsnis nurodo leidimą valstybėms imtis priemonių paremtų oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, jeigu 41 straipsnyje nurodytos priemonės yra neveiksmingos ir reikia imtis griežtesnių veiksmų tarptautinei taikai bei saugumui atkurti. Šį straipsnį taikant kartu su JT Chartijos 42 straipsniu, esant poreikiui, valstybėms leidžiama imtis karinių priemonių ir solidariai vienyti karinį pajėgumą (Jungtinių Tautų Chartija, 1945). Jungtinių Tautų Saugumo taryba (Toliau – JT ST) atlieka svarbų vaidmenį taikant minėtuose straipsniuose minimas sankcijas. Tai yra vienintelė JT institucija, kuri turi teisę formuoti privalomus sprendimus dėl sankcijų taikymo. JT ST sankcijų įvedimas yra taikomas pagal Tarybos leidžiamas rezoliucijas, kurių privaloma laikytis visoms valstybėms narėms (Jungtinės Tautos, 2023). Praktinį sankcijų taikymo ir JT ST institucijos veiklos rezultatą galime matyti per JT ST veiklą nuo 1966 m. susijusia su valstybių ir kitų subjektų sankcionavimu. Pirmasis JT ST sankcijų taikymo precedentas susiformavo 1966 metais, JT ST pritaikius sankcijas Rodezijai (dabartinė Zimbabvė). Šis atvejis tapo precedentu JT sankcijų politikai, kadangi JT Chartijos vertybės apima žmogaus teisių apsaugą, tautų apsisprendimo laisvę bei taikos palaikymą, o Rodezijos vykdyta apartheido tipo sistema, dėl kurios valstybė buvo valdoma vien baltaodžių, demokratinių rinkimų nebuvimas, rasinė diskriminacija bei smurto ir represijų veiksmai, visiškai nesutapo su JT Chartijos saugomomis vertybėmis ir tapo priežastimi, dėl kurios JT ST ėmėsi taikyti sankcijas. Tuo metu taikytas sankcijų modelis veikia ir šiuo metu ir nuo 1966 metų ir nuo tada JT ST pritaikė daugiau nei 30 sankcijų režimų įvairiems tiksliniams subjektams. (Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, 2024b).

Tarp paminėtų 31 sankcijų režimo taikymo atvejų yra ir tokie rezonansiniai atvejai kaip JT ST Rezoliucija 2231 (2015) dėl Irano ar JT ST Rezoliucija 1718 (2006) dėl Šiaurės Korėjos. Siekiant išgryninti sankcijų esmę ir tikslus bei remiantis pirmąją pateikta Rezoliucija, sankcijomis buvo siekiama, kad Iranas apribotų savo branduolinės programos plėtojimą, o mainais gautų lengvatas ekonominėse sankcijose. Šie mainai buvo įtvirtinti vadinamuoju Jungtiniu visapusišku veiksmų planu (toliau – JCPOA) ir parodo besąlyginį sankcijų ir JT ST veiklos lankstumą, gebėjimą tartis ir ieškoti kompromisų, siekiant išsaugoti tarptautinę taiką bei ekonominį ir pilietinį saugumą (JT ST Rezoliucija 2231

(2015)). Tačiau šis atvejis atskleidžia ir kitą medalio pusę, kuri rodo ydingą Irano požiūrį į diplomatinės teisės ir pasaulinio saugumo siekį. Nepaisant to, kad derybų šalys pasiekė susitarimą dėl branduolinės programos apribojimų mainais pasiūlydamos ekonominių sankcijų švelninimus, Iranas šiomis ekonominėmis lengvatomis ėmė piktnaudžiauti. Nepaisant JCPOA susitarimo metu pasiektų kompromisų, Irano leistinas urano atsargų kiekis buvo viršijamas, buvo įrenginėjamos naujos branduolinės centrifugos ir nauji branduoliniai reaktoriai, šalia šių pažeidimų Iranas neleido Tarptautinei atominės energijos agentūrai (TATENA) gauti ir turėti prieigą, kad ši galėtų stebėti ar Irano turimi branduoliniai objektai atitinka susitarimo reikalavimus. Aptariamais pažeidimais tapo priežastimi, kodėl JAV pasitraukė iš JCPOA susitarimo, teigdama, kad šis susitarimas JAV yra absoliučiai nenaudingas. Po JAV pasitraukimo iš JCPOA susitarimo, Iranas dar labiau ėmė pažeidinėti buvusio susitarimo sąlygas, o tai lėmė buvusių iki susitarimo sankcijų atnaujinimą – JAV grąžino sankcijas dėl naftos embargo bei bankų ir finansų institucijoms taikomus ribojimus (Trump White House, 2018).

Kitas atvejis yra JT ST Rezoliucija 1718 (2006) dėl Šiaurės Korėjos. Tai vienas iš atvejų kuomet pasaulinės bendruomenės atsakas už netinkamus valstybės veiksmus buvo itin griežtas. Šios rezoliucijos pagrindu pasiekti įsipareigojimai buvo vieni didžiausių pagal savo įsipareigojimų ir jų griežtumo apimtį. Taip pat kaip ir Iranui, didžioji dalis pasaulinės bendruomenės reikštų reikalavimų Šiaurės Korėjai buvo susiję su branduolinio ginklo gamyba ir programos plėtros ribojimais. Taikytų sankcijų apimtis buvo tikrai didelė: prekybos ir ginklų perdavimo embargas, turto užšaldymas, draudimas keliauti, kaip papildomas, su sankcijomis nesusijęs reikalavimas, buvo įpareigojimas bendradarbiauti su TATENA, apribojimai masinio naikinimo ginklo platinimui bei bendradarbiavimas su JT ST komitetu (JT ST Rezoliucija S/RES/1718 (2006)). Sankcijų režimas buvo kelis kartus keičiamas vis didinant ribojimų apimtį. Tolimesni Šiaurės Korėjos branduolinio saugumo reikalavimų nesilaikymo veiksmai lėmė tai, jog JT ST papildomai apribojo geležies, tekstilės, anglies, maisto prekių bei kuro tiekimą. Šis atvejis tapo JT ST taikomų sankcijų mechanizmo išbandymu, kadangi ribojimų apimtis buvo rekordinė, tačiau Šiaurės Korėja nenorėjo bendradarbiauti ir jų laikytis, tad tai lėmė tai, kad JT ST turėjo itin aktyviai stebėti ir vertinti Šiaurės Korėjos veiksmus. Šis atvejis pasižymi tiek teigiamais, tiek ir neigiamais aspektais, nes vertinant JT ST veiksmus, ji tikrai reagavo kokybiškai ir aktyviai, tačiau Šiaurės Korėjos absoliutus nenoras laikytis ribojimų numenkino JT ST veiklą.

1.3 Europos Sąjungos sankcijos

Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) taip pat reglamentuoja sankcijas kaip priemonę siekti tarptautinių teisių, interesų pusiausvyros, ir saugumo principų ir įgyvendinimo ES. ES sankcijų sistema yra paremta tiek skirtingais teisiniais šaltiniais, tiek ir daugiašaliais įsipareigojimais. Teisinis sankcijų pagrindas ES yra įtvirtintas ES sutartyse bei Europos Parlamento ir ES Tarybos priimamuose teisės aktuose.

Europos Sąjungos sutarties 29 straipsnis numato valstybėms narėms teisę perduoti ES Tarybai svarstyti kiekvieną atvejį ir situaciją, susijusią su bendra užsienio ir saugumo politika (toliau - BUSP). Antroji šio straipsnio dalis reglamentuoja skubios tvarkos atvejus, kai tokie sprendimai yra reikalingi nedelsiant. Nepaisant to, kad šis straipsnis yra įtvirtintas viename svarbiausių ES dokumentų, jis apima tik bendro pobūdžio gaires, nespecifikuodamas konkrečių sankcijų rūšių ir nedetalizuodamas tolimesnio veiksmų plano, kilus poreikiui taikyti šį straipsnį (Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2016)). Momentas, kai atsiranda poreikis naudoti 215 straipsnį sutampa su ES Sutarties 29 straipsnio poreikio momentu, nes priėmus politinį sprendimą susijusį su BUSP, 215 SESV straipsnis tampa aktualus dėl šios priemonės praktinio įgyvendinimo. Visas šis mechanizmas veikia taip, kad Taryba priima teisiškai privalomas priemones remiantis 29 Europos Sąjungos sutarties 29 straipsniu, o reglamentai arba direktyvos, skirtos šių priemonių įgyvendinimui, yra kuriamos pagal 215 SESV straipsnį. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 215 straipsnis numato, kad ES Tarybai tenka pareiga patvirtinti ir įgyvendinti priemones, reikalingas nuosekliam ES reagavimui į tarptautines situacijas, susijusias su trečiųjų šalių veiksmomis. Šio straipsnio pagrindu ES Taryba priima sprendimus, susijusius su trečiųjų valstybių veiksmomis arba potencialios grėsmės kilimu ir taiko sankcijas. Šalia šių dviejų straipsnių, labai svarbu atkreipti dėmesį ir į SESV 75 straipsnį, numatantį galimybę riboti tikslinių subjektų turto ir finansinius išteklius. Šį straipsnį lyginant su 215 SESV straipsniu, šis yra integruotas į vidaus saugumo ir teisingumo politiką, tad yra taikomas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, dalyvaujant Europos Parlamentui.

Svarbu yra tai, kad ES Taryba taikydama ir nustatydamas sankcijas, savo veiksmomis parodo visos ES poziciją atitinkamu klausimu, tad nors ir formalūs sprendimus dėl sankcijų priima ES Taryba, tačiau negalima laikyti, kad šie sprendimai yra vienos jos institucinis sprendimas, kadangi prieš ES Tarybos priimamų sprendimų prisideda visų ES valstybių narių politinis sutarimas ir yra atspindima visos ES pozicija. ES Taryba, taikydama ir kurdama sankcijas, turi veikti itin atsargiai, jos taikomos priemonės turi atitikti

proporcingumo principo reikalavimus, todėl kiekvieną kartą yra svarbu pasverti kiek taikomos sankcijos pobūdis, jos suvaržymai ir ribojimai atitinka siekiamą tikslą (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, 2016).

Europos Komisijos ir Tarybos leidžiamos gairės, taip pat kaip ir prieš tai paminėti šaltiniai, yra svarbios taikant sankcijas ES vardu. Šiose gairėse pateikiama detali informacija ir instrukcijos kaip sankcijos, susijusios su skirtingais nacionaliniais ir tarptautiniais mechanizmais, įskaitant terorizmo, žmogaus teisių pažeidimus, autoritarinių režimų vykdymą ir kitus veiksmus, turėtų būti taikomos. ES Taryba savo gairėse gali numatyti skirtingų sankcijų taikymą: ekonominių, kurios dažniausiai yra susijusios su prekybos arba finansinės veiklos ribojimais; judėjimo apribojimai; turtinės sankcijos - jei yra nustatoma, kad ekonominiai ištekliai naudojami neteisėtiems veiksams, jie gali būti apriboti sankcijomis. Šias gaires, nuo kitų šaltinių reglamentuojančių sankcijas, išskiria tai, kad gairėse išsamiai aprašoma sankcijų peržiūros ir atnaujinimo procedūros bei nustatoma pareiga valstybėms narėms bendradarbiauti sankcijų taikymo procese (Europos Komisija, 2022).

Kaip puikų pavyzdį, atspindintį prieš tai detalizuojamą teisinį ES taikomų sankcijų pagrindą, galime laikyti pirmąjį ES sankcijų paketą prieš Rusiją, priimtą dar 2014 metais, Rusijai aneksavus Krymą ir destabilizavus Ukrainos rytų teritoriją. ES į šią situaciją reagavo labai aktyviai ir per itin trumpą laiką sugebėjo pritaikyti labai plataus masto ir skaičiaus ribojimų rinkinį, vadinamą sankcijų paketu. Šiame pakete buvo nustatyti finansiniai, prekybos, technologijų eksporto ribojimai, taip pat buvo sudarytas ir detalus sąrašas su asmenimis, kuriems yra draudžiama atvykti į ES, kadangi jų veikla yra susijusi arba su Rusijos neteisėtu veiksmais Ukrainoje rėmimu arba politiniu bendradarbiavimu atliekant šiuos veiksmus Ukrainos teritorijoje (Europos Sąjungos Taryba, 2014). Šis sankcijų paketas yra puikus precedentas tiek siekiant atskleisti ES vertybes, tiek gebėjimą greitai ir koordinuotai veikti.

1.4 Lietuvos ribojamosios priemonės

Lietuvos nacionalinių ribojamųjų priemonių teisinis pagrindas yra grindžiamas valstybės suverenitetu bei pajėgumu užtikrinti nacionalinių interesų apsaugą ir įsipareigojimais laikytis tarptautinės teisės normų. Skirtingai nuo prieš tai aptartų JT ir ES sankcijų, nacionalinės sankcijos yra orientuotos į vidaus saugumą ir galimybę reaguoti į potencialius veiksmus, susijusius su valstybės nacionaliniu saugumu ar žmogaus teisėmis.

Vienas iš pagrindinių teisės aktų reguliuojančių tarptautinių sankcijų įgyvendinimą Lietuvos valstybėje yra Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad ribojamosios priemonės – tai Lietuvos Respublikos įstatymais nustatytų apribojimų ir įpareigojimų visuma, tad kalbant apie tarptautines sankcijas, kurios yra įgyvendinamos Lietuvoje, tikslinga yra vartoti būtent ribojamųjų priemonių terminą, o ne bendrinę sankcijų sąvoką, kadangi sankcijos turi bendresnę prasmę negu, kad specifinis ribojamųjų priemonių terminas ir jų taikymas Lietuvoje gali būti susijęs ne vien su tarptautine ar ES teise, bet ir siekiant subjektui paskirti baudžiamąją, civilinę ir kitų teisės šakų bausmes. Analizuojant šį įstatymą, 1 straipsnis reglamentuoja šio įstatymo paskirtį, kuriame nustatoma, kad *šis įstatymas skirtas Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo ir užsienio politikos interesams užtikrinti įgyvendinant Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus, Europos Sąjungos bendrąją užsienio ir saugumo politiką, taip pat prisidedant prie taikos, stabilumo ir teisės viršenybės palaikymo pasaulyje, tarptautinės bendruomenės kovos su tarptautiniu terorizmu, žmogaus teisių pažeidimais, teritoriniais, etniniais ir religiniais konfliktais kitose valstybėse*. Šalia šios, 1 straipsnio 2 dalies, prisideda ir 5 šio įstatymo straipsnis, taip pat apibrėžiantis Lietuvos veiksmų apimtį, kuomet ji nori iniciatyviai taikyti papildomas priemones. Tokiu atveju Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija rengia ir teikia pasiūlymus ES ir JT, siekianti keisti, nustatyti ar panaikinti ribojamąsias priemones ar jų apribojimų apimtis. Antroji šio straipsnio dalis nustato Lietuvos diskreciją nustatant papildomas arba atskiras ribojamąsias priemones, teikiant pasiūlymus tiek JT, tiek ES (Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas, 2004).

Šalia Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymo yra Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas. Šis įstatymas yra ribojamųjų priemonių, pritaikytų Rusijos valstybei už karinius veiksmus prieš Ukrainą pavyzdys. Šis įstatymas taip pat yra Lietuvos savarankiškų ribojamųjų priemonių taikymo pavyzdys, kadangi 2022 metais priėmus šį įstatymą, jo pagrindu Lietuva nustatė konkrečias ribojamąsias priemones, papildančias jau iš anksčiau taikomas tarptautines sankcijas Rusijai bei Baltarusijai, skirtas reagavimui į užsienio valstybių vykdomą karinę agresiją prieš Ukrainą. Šio įstatymo pagrindu, Lietuva numatė Rusijos ir Baltarusijos piliečių prašymų išduoti Šengeno ir nacionalines vizas suspendavimą. (Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas, 2023). Šis įstatymas yra pavyzdys, koku būdu Lietuva gali operatyviai reaguoti į politinius iššūkius ir tarptautinės krizės valdymą, taip pat, šis įstatymas bei Lietuvos

savarankiškų sankcijų taikymo diskreciją yra svarbi, kadangi tai yra priemonė, kuri gali apsaugoti Lietuvos valstybės saugumą bei užsienio politikos interesus.

Sankcijų teisinis pagrindas yra plačiai reglamentuotas tiek tarptautinėje, tiek ES, tiek nacionalinėje teisėje. JT Chartija užtikrina pagrindinio sankcijų taikymo principo - tarptautinės taikos ir agresijos valdymo mechanizmą, taikant tiek ekonomines, tiek karinės jėgos pobūdžio sankcijų siekį, tuo tarpu ES sankcijų sistema grindžiama Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos nuostatomis, kurios nustato žmogaus teisių apsaugos, teisėtumo ir proporcingumo principų laikymosi reikalavimus. Lietuvos teisinė sistema siekia suderinamumo tarp nacionalinio ir tarptautinio reguliavimo, savo ruožtu užtikrindama, efektyvą, teisėtą bei proporcingą sankcijų taikymą.

JT, ES ir Lietuvos taikomų tarptautinių sankcijų teisiniai pagrindai ir jų praktiniai pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, jog sankcijomis siekiamas tikslas apjungia visus šiuos tris lygmenis, kadangi nepaisant kas taiko, ar JT, ar ES ar Lietuva, visais atvejais sankcijų taikyme siekiamas tikslas išlieka vienodas – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas. Papildomi skirtumai atsiranda nagrinėjant sankcijų privalomumą, kadangi JT ir ES sankcijos yra privalomos visoms valstybėms narėms, tačiau jeigu sankcijos buvo priimtos nacionaliniame lygmenyje, jos bus privalomos tik nacionaliniu mastu, nebent jeigu valstybė narė jas įgyvendina kaip papildomas, šalia JT ar ES taikomų tarptautinių sankcijų.

2. SANKCIJŲ MECHANIZMAI

Pamatinių vertybių apsaugos, tarptautinės tvarkos palaikymo ir pažeidimų prevencijos siekiai yra pripažįstami ne vien nacionaliniu, bet tarptautiniu ir ES mastu. Sankcijų mechanizmai užima unikalią vietą prieš tai išvardintų gėrių apsaugoje ir plėtojime, kadangi tai yra svarbus įrankis motyvuoti atskiras valstybes, organizacijas ar pavienius asmenis laikytis tarptautinės teisės normų bei vengti pažeidimų, susijusių su žmogaus teisėmis ar pasauliniu saugumu. Nepaisant šių kilnių sankcijų siekių yra ir kita, problematiška pusė, kuri pasireiškia augančių konfliktų ir pasaulinės globalizacijos kontekste. Tiek akademinėje, tiek praktinėje srityje kyla nemažai diskusijų dėl to, ar iš tikro sankcijos prisideda prie saugumo ir tarptautinės taikos palaikymo, ar jomis nėra paprasčiausiai tik dar labiau kurstoma tarptautinė neapykanta ir didinama tarpvalstybinė, tarptautinė ar tarpregininė įtampa. Iš čia kyla poreikis išnagrinėti kaip įvairių lygių sankcijų mechanizmai veikia tiek juos derinant kartu, tiek jiems veikiant atskirai, taip pat su kokiomis problemomis susiduriama juos taikant bei kokios priemonės galėtų didinti sankcijų efektyvumą. Taip pat, šio skyriaus problematika atsiskleidžia per sankcijų suderinamumo klausimą, pavyzdžiui, JT sankcijos yra privalomos visoms valstybėms narėms, tačiau sankcijų įgyvendinimo užduotis pavedama valstybių narių nacionalinei teisei ir dėl teisinės kultūros skirtumų nacionalinėje valstybių narių teisėje, sankcijos gali būti įgyvendinamos nevienodai.

2.1 JT sankcijų taikymo mechanizmas

JT ST taikomas sankcijų mechanizmas yra vienas pagrindinių tarptautinės teisės įrankių, leidžiančių užtikrinti tarptautinės taikos ir saugumo tikslus. JT Chartija numato skirtingas priemones, kurių dėka JT gali spręsti tarptautinius ginčus, reguliuoti konfliktus ir imtis sankcijų, siekiant užtikrinti tarptautinės teisės laikymąsi.

Sankcijos taikomos tarptautiniu mastu, šie veiksmai atspindi visos JT bendruomenės poziciją. JT ST yra skirta išimtinė kompetencija sankcijų skelbimui ir ji gali taikyti sankcijas pagal JT Chartijos 24 straipsnį, o konkrečios JT ST kompetencijos sankcijų atžvilgiu yra reglamentuojamos Chartijos VII skyriuje, kuris bus nagrinėjamas toliau (Jungtinių Tautų Chartija, 1945, 24 str.).

Esant atvejams, kuomet yra vykdoma tarptautinė agresija ar kitaip pažeidžiama tarptautinė taika, JT Chartijos 39 straipsnis numato, kad JT ST turi pareigą ištirti pažeidimo laipsnį ir spręsti kokios priemonės gali būti taikomos. Pirmasis šio mechanizmo etapas yra susijęs su švelniausių priemonių taikymu, remiantis JT 40 Chartijos straipsniu, JT ST gali

reikalauti pažeidėjo pradėti laikytis laikinųjų priemonių, skirtų įvykusio konflikto eskalacijos uždraudimui, tačiau jei pažeidėjas nesutinka arba nesilaiko JT ST reikalavimų, tuomet vadovaujantis 41 straipsniu taikomos nesmurtinės sankcijos arba karinės intervencijos sankcijos, reglamentuojamos 42 straipsnyje (Jungtinių Tautų Chartija, 1945, 39, 40, 41 str.)

Detaliau analizuojant JT Chartijos 41 straipsnį, teigiantį, kad „Saugumo Taryba gali nuspręsti, kokių priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, turi būti imamasi jos sprendimams vykdyti, taip pat gali pareikalauti, kad Jungtinių Tautų narės taikytų šias priemones. Tai gali būti visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, oro, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiektimo nutraukimas, taip pat diplomatinės santykių nutraukimas.“ (Jungtinių Tautų Chartija, 1945, 41 str.) ir siekiant tarptautinio sankcijų mechanizmo supratimo, yra aktualu suprasti kokios konkrečiai priemonės yra taikomos. Šio darbo 1.3.1 skyrius, skirtas sankcijų rūšių pagal jų taikymo sritį analizei, išsamiai detalizuoja visas įmanomas taikyti nekarinio, ekonominių, prekybos draudimų, finansinių ribojimų, diplomatinio pobūdžio priemones, kuomet JT ST imasi veiksmų pagal 41 JT Chartijos straipsnį. Minėtame skyriuje atlikta analizė leidžia suprasti į kokias sritis gali būti nukreipiamos sankcijos, naudojantis JT Chartijos 41 straipsniu.

Tarptautinių sankcijų įgyvendinimo mechanizmas yra reglamentuojamas JT Chartijos 48, 49 ir 50 straipsniais. Remiantis minimais straipsniais, JT ST priimti sprendimai dėl sankcijų yra privalomi visoms valstybėms narėms. Valstybėms narėms taip pat yra keliamas reikalavimas dėl bendradarbiavimo sankcijų taikymo procesuose ir esant poreikiui, konsultavimosi su JT ST, jei sankcijos kelia ypatingą žalą trečiosioms valstybėms (Jungtinių Tautų Chartija, 1945, 48, 49, 50 str.).

Lyginant su kito lygmens sankcijų rūšimis, tarptautinių sankcijų mechanizmas yra sudėtingiausias, nes sankcijų taikymas tarptautiniu mastu yra daugiasluoksni bei kompleksiška sistema, kurios dėka yra užtikrinamas sankcijų priėmimas, įgyvendinimas, poveikio vertinimas bei stebėseną įvairiais lygiais. Saugumo Tarybą sudaro 15 valstybių narių, iš kurių 10 yra renkamos kas dvejus metus, dviejų metų kadencijai, remiantis regioniniu atstovavimu ir 5 yra nuolatinės - Kinija, Rusija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir JAV (Jungtinių Tautų Chartija, 1945). Lyginant nuolatinės valstybių narių teisių apimtį su renkamųjų valstybių galiomis, žymiai daugiau pranašumų turi nuolatinės narės su veto teisės balsavimo galimybe. Iki 2022 metų, veto teise buvo pasinaudota net 263 kartus, o tai rodo, kaip plačiai nuolatinės valstybės narės naudojasi šia teise ir tuo pačiu, kiek kartu buvo sustabdyti bandymai pritaikyti atitinkamus sankcijų režimus (Lietuvos Respublikos Seimas, 2022). Šioje vietoje galima išvelgti tarptautinių sankcijų mechanizmo

problematiką, kadangi nuolatinį narių pasinaudojimas veto teise balsavimo metu lemia viso bandymo taikyti sankcijas žlugimą.

Veto teisė, skirta nuolatinėms narėms, balsavimo mechanizmui gali daryti didžiulę įtaką. Kaip teigia B. O'Neil „Veto teisė suteikia valstybei didelę balsavimo galią; be veto teisės valstybė praktiškai neturi jokios įtakos balsuojant. Teisingas apibendrinimas balsavimo galios požiūriu būtų toks, kad Saugumo Taryboje yra penki nariai“ (R. O'Neil, 1996,). Taigi, renkama individuali JT ST narė beveik yra bejėgė ir, kad faktiškai balsavimas priklauso ne nuo 15, o tik nuo 5 nuolatinį valstybių narių, jeigu renkamųjų valstybių galios yra suvaržomos dėl veto teisės.. Nuolatinės narės ypatingai naudojasi veto teise kuomet siekiama taikyti sankcijas prieš jų sąjungininkes, vienas iš pavyzdžių kai JT ST 2005 m. siekė perduoti Sudano veiksmus Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui (toliau – TBT), o JAV savo ruožtu siekė vetuoti rezoliuciją, jeigu rezoliucija neturės išimties dėl asmenų, prisijungusių prie Romos Statuto. Šie JAV veiksmai nors ir absoliučiai neužblokavo rezoliucijos pritaikymo, tačiau sumenkino jos veiksmingumą iškeldama savo išlygas (J. Gifkins, 2021). Nors ir Sudano atvejis yra pavyzdinis bei išryškinantis veto teisės padarinius, tačiau geografiškai, Europai, o tuo labiau Lietuvai pakankamai tolimas, tad ieškant atsakymo, kokią praktikoje problematiką išryškina tarptautinis sankcijų mechanizmas, galima remtis Rusijos veto teisės pasinaudojimu JT ST, siekiant pritaikyti sankcijas Šiaurės Korėjai. Rusijai vetavus JT ST bandoma pritaikyti sankcijų režimą, reiškia, kad nebeliks nepriklausomos priežiūros institucijos, kuri 14 metų stebėjo Šiaurės Korėjos balistinių ir branduolinių raketų programas, branduolinius objektus ir reguliavo ginklų embargą. Taigi, veto teisės pasinaudojimo galimybė ir siekis Rusijai plėtoti strateginius santykius su Šiaurės Korėja, kurių dėka bus remiama karinė invazija Ukrainoje, ne tik, kad patvirtina B. O'Neil teiginį apie veto teisės įtaką tarptautinio sankcijų mechanizmo problematikoje, bet tuo pačiu ir doko tarptautinę santvarką, kadangi veto teisė ne vien blokuoja norimą pritaikyti sankcijų režimą, bet papildomai trikdo ir institucinę veiklą, kadangi nepriklausoma priežiūros institucija tampa beverte be Rusijos bendradarbiavimo (Center for Strategic and International studies, 2024).

Toliau sekant Rusijos pavyzdžiu, kai ji pakartotinai vetavo JT ST rezoliucijų projektus dėl savo karinės invazijos veiksmų Ukrainos valstybėje nuo 2014 m. iki 2022 m., dar labiau išryškėja veto teisės problema. Šis, JT ST balsavimo mechanizmas leido Rusijai vetuoti bandymus taikyti jai apribojimus dėl tarptautinių pažeidimų, pradedant Krymo aneksija ir baigiant karine invazija Ukrainoje, įvykusia 2022 metais. Veto teisės aklavietė privertė imtis veiksmų atskiroms valstybėms arba regioniniams blokams, tokiems kaip ES.

Sankcijų įgyvendinimas tenka kiekvienai valstybei narei, kurios turi derinti savo nacionalinę teisę su JT ST rezoliucijų pagrindu priimtomis sankcijomis. Dažniausiai toks derinimas pasireiškia naujų įstatymų leidyba arba jau priimtų teisės aktų korekcijomis. Nepaisant nacionalinės teisės derinimo, derinama ir valstybinių institucijų veikla ir jos veikimo modeliai, kadangi neretai sankcijomis yra apribojami subjektai ir objektai, kurie patenka į tokių institucijų veiklos sritį kaip: muitinės, bankai, finansinės priežiūros institucijos ir kita. Taigi, tam kad tokių institucijų veikla būtų efektyvi ir nebūtų padaromi papildomi pažeidimai, sudaromi oficialūs asmenų bei organizacijų, kurių veiklai taikomi apribojimų sąrašai, kurie kuriami ir reguliariai atnaujinami JT, ES ar JAV institucijų, kurios yra atsakingos už finansus (Tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas, 2004). Anksčiau minimas Irano sankcionavimo modelis tampa pavyzdžiu, siekiant tirti tarptautinių sankcijų įgyvendinimo pavedimo valstybėms narėms problemą. Pagal JT ST priimta 2231 Rezoliuciją, buvo nustatyti ribojimai finansų bei branduoliniam sektoriui ir ginklų embargas, kuriuos papildė vėliau priimamos rezoliucijos, tačiau kadangi sankcijų įgyvendinimo klausimas yra pavedamas valstybėms narėms, sankcijos buvo įgyvendintos nevienodai (Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija S/RES/2231, 2015). Skirtingi užsienio politikos, ekonominiai ir geopolitiniai valstybių prioritetai tapo veiksniais dėl ko sankcijų įgyvendinimas tarp valstybių narių tapo nevienodas. ES taikė sankcijas, apimančias žmogaus teisių pažeidimus, branduolinio ginklo programos ribojimus, karinės paramos Rusijai draudimus bei turto įšaldymo, kelionių ir prekybos ribojimų pobūdžio sankcijas, tuo tarpu JAV susikoncentravo ties naftos, finansų, transporto ir ekonomikos sektorių sankcionavimu. Jungtinė Karalystė, reaguodama į Irano veiksmus nukreipė sankcijas prieš Irano pareigūnus dėl mirties bausmių vykdymo ir kitų žmogaus teisių pažeidimų, na, o Rusija ir Kinija, tradiciškai, nesiėmė jokių aktyvių veiksmų ir net atvirkščiai, buvo pasirengusios siekti politinio dialogo (Keršis, 2023). Irano atvejis parodo koks rezultatas gaunasi kai dėl valstybių narių skirtingos teisinės kultūros ir interpretacijos bei noro saugoti vien savus, individualiais interesus vyksta nevienodas sankcijų taikymas.

Atlikta tarptautinių sankcijų mechanizmo analizė išryškina, kad JT ST tarptautinių sankcijų mechanizmas yra labai svarbus įrankis tarptautinėje arenoje, tačiau praktikoje susiduriantis su dviem esminėmis problemomis – veto teisės naudojimas, blokuojantis bet kokią sankcijų režimą ir nevienodas sankcijų įgyvendinimas tarp valstybių, lemiantis skirtingą taikymo intensyvumą, sankcijų apimtį arba net ir absoliutų jų netaikymą, kylantį iš skirtingos valstybių narių teisinės kultūros bei geopolitinių interesų. Šios dvi problemos parodo, kad esamas tarptautinių sankcijų mechanizmas neatitinka šiandienos realijų ir tarptautinė bendruomenė turėtų susirūpinti dėl naujų reformų kūrimo, kurių pagrindu būtų

ribojamas veto teisės panaudojimas, keičiamas balsavimo modelis, steigiami komitetai ar komandos sankcijų įgyvendinimo priežiūrai bei sankcijų už jų nevykdymą sankcionavimo modeliai.

2.2 Europos Sąjungos sankcijų mechanizmas

ES sankcijų mechanizmas apima tiek tarptautines sankcijas, kurios yra įgyvendinamos pagal JT ST rezoliucijas, tiek ir autonomines sankcijas, kurias ES valstybės narės taiko savarankiškai, atsižvelgiant į BUSP (European Union External Action, 2024).

JT ST turi įgaliojimus nustatyti privalomas sankcijas remiantis Jungtinių Tautų Chartijos VII skyriumi, kuomet kyla poreikis atstatyti tarptautinį saugumą ir sureguliuoti teisės pažeidimus. JT ST per Tarybos reglamentus įpareigoja ES, kaip tarptautinę organizaciją tiesiogiai taikyti priimamas priemones valstybių narių nacionalinėje teisėje be papildomo ratifikavimo (Europos Sąjungos Taryba, 2023). Šio mechanizmo sunkumai kyla, kai pasireiškia veto teisės problematika, kadangi dėl vienos iš nuolatinių valstybių pasinaudojimo veto teise, ES tenka pradėti veikti savarankiškai ir taikyti autonomines sankcijas (Europos Sąjunga, 2016). Šių sankcijų priėmimas vyksta ES Taryboje ir atliekamas vienbalsiai, o tai reiškia, kad visos ES valstybės narės turi sutikti su siūloma priemone. Taigi, esant atvejams kuomet nuolatinės valstybės pasinaudoja veto teise arba yra poreikis imtis griežtesnių veiksmų negu, kad numato JT ST bei ginti ES saugumą, autonominės sankcijos yra šių situacijų išeitis (European Parliament, 2024).

Siekiant iširti kaip sankcijų mechanizmas veikia ES, pirmiausiai svarbu suprasti, kad ES mechanizmas turi 3 galimus veikimo modelius. Pirmasis yra kai ES veikia kaip JT sankcijų įgyvendintoja, kuris jau buvo aptariamas prieš tai. Antrasis yra kai ES taiko autonomines sankcijas, kurios papildo JT sankcijas ir yra trečiasis, kuomet ES taiko autonomines sankcijas be JT ir veikia viena (Biersteker, Portela, 2015). Pirmojo modelio pavyzdys galėtų būti 2017 metų JT ST 2374 Rezoliucija, pagal kurią buvo siekiama užkirsti kelią valstybėms, kurios trukdė Alžyro taikos susitarimo vykdymui, nustatant judėjimo ribojimus bei finansinius draudimus subjektams, kurie prisidėjo prie šio susitarimo trukdymo. Visi draudimai pagal šią Rezoliuciją buvo perimti į ES teisinę sistemą, neįvedant jokių papildomų priemonių ar reikalavimų (Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija S/RES/2374, 2017). Tai vienas iš atvejų, kuomet ES veikia kaip JT sankcijų įgyvendintoja, netaikydama jokių autonominių priemonių.

Siekiant suprasti kaip veikia antrasis ES sankcijų mechanizmo modelis, galima pasitelkti Irano atvejį, kadangi šalia JT ST pritaikytų Rezoliucijų, ES išliko aktyvi ir pritaikė papildomas priemones, kurios buvo griežtesnės negu JT ST taikytas ribojimų

režimas. Šalia JT taikyto sankcijų režimo, ES papildomai išplėtė sankcionuotų asmenų sąrašą, visiškai uždraudė naftos importą, apribojo dvigubos paskirties prekių eksportą bei uždraudė galimybę naudotis bankinę SWIFT sistema (European Union External Action Service, 2015). Galimybė ES taikyti papildomas priemones šalia JT sankcijų, leidžia ES atsižvelgti į kiekvieną atvejį individualiai, o minimas Irano atvejis parodo, kad nepaisant to, kad ES valstybės narės yra JT narės, ES taikydama papildomas priemones, išlieka lanksti ir turi atsižvelgti į regioninius ir individualius valstybių narių poreikius, kurie gali būti kitokie, negu, kad JT nustato.

Trečiąjį veikimo modelį puikiai iliustruoja Rusijai pritaikytų sankcijų paketų atvejai. Šio modelio pasirinkimas leido išvengti prieš tai aptartos veto teisės pasinaudojimo problemos, taikant sankcijas tarptautiniu mastu, kadangi Rusija, kaip nuolatinė JT ST narė, tikrai būtų blokovusi bet kokią bandymą pritaikyti jai sankcijas. Tai, kad šis pasirinkimas buvo geriausias iš įmanomų parodo ir tai, kad JT ST mechanizmas yra kur kas lėtesnis, o remiantis geopolitiniais ES interesais, sprendimai dėl Rusijos sankcionavimo buvo neatidėliotini ir skubūs, tad pasirinkus autonominių ES sankcijų taikymą Rusijai buvo efektyviai išvengta veto teisės panaudojimo problemos.

Sankcijų priėmimas ES yra daugiatapis procesas, kurio pirmoji dalis apima sankcijų svarstymą ir inicijavimą. Už šią proceso dalį atsakingos yra ES institucijos, tokios kaip Europos Išorės Veiksmų Tarnyba ar Europos Komisija. Sankcijų iniciavimo procesą taip pat gali pradėti ir JT ST, priimant savo rezoliucijas. Nepaisant to, kuri iš institucijų inicijavo sankcijų priėmimą, yra būtinas vienbalsis ES Tarybos sprendimas, kurį priima visų valstybių narių užsienio reikalų ministrai. Darytina išvada, kad vienbalsis sprendimo priėmimo mechanizmas kokybiškai užtikrina visos ES politiką ir vienodą požiūrį, tačiau tuo pačiu, vienbalsis mechanizmas sukelia ir nepatogumų kai valstybės narės naudojasi veto teise (Europos Vadovų Taryba, 2024b).

Antrasis etapas yra teisinio įgyvendinimo dalis, kurios metu yra priimamas politinio pobūdžio sprendimas, oficialiai vadinamas Tarybos reglamentu arba Tarybos sprendimu. Priklausomai nuo oficialiosios sprendimo formos, reglamento atveju, jis taikomas tiesiogiai ir papildomas ES valstybių narių įgyvendinimas nebūtinai, o Tarybos sprendimo atveju, gali būti reikalaujamas ES valstybių narių institucijų įsitraukimas. Praktikoje, pagrindinį skirtumą galima pastebėti per konkrečios taikomos sankcijos rūšį ir tikslą, kadangi jei norima taikyti finansines sankcijas, tokias kaip eksporto bei importo, turto įšaldymai ar investiciniai apribojimai, tai dažniausiai bus atliekama reglamentų pagrindu, o jei norima taikyti labiau asmenines ar individualias sankcijas, pavyzdžiui kaip judėjimo draudimai, derybų nutraukimai, raginimai laikytis tarptautinės teisės reikalavimų, tai bus atliekama

sprendimų pagrindu. (Europos Vadovų Taryba, 2024b). Tai yra susiję su tuo, kad taikant pavyzdžiui finansines sankcijas, efektyviausia tai padaryti bus reglamentų pagrindu, kadangi jie yra tiesiogiai taikomi valstybių narių nacionalinėje teisėje be papildomo ratifikavimo, o taikant asmenines sankcijas, tai bus atliekama Tarybos sprendimų pagrindu, kadangi nacionalinės valstybės narės institucijos turės imtis veiksmų sankcionuotų asmenų atžvilgiu, siekiant įgyvendinti tikslus, priimtus pagal šiuos sprendimus.

Trečiasis etapas yra sankcijų įgyvendinimo dalis, kurio metu priimtos sankcijos turi būti įgyvendinamos nacionaliniu lygmeniu. Tačiau nors ir sankcijos priimamos ES lygmeniu, toliau šis procesas decentralizuojasi ir pareiga įgyvendinti tenka nacionalinėms valstybių narių institucijoms, kurios ne tik, kad turi atlikti būtinus veiksmus šių sankcijų tikslams ir reikalavimams atitikti, tačiau ir numatyti atsakomybę už sankcijų nesilaikymą (Europos Vadovų Taryba, 2024a).

Kaip ir minėta, sankcijų įgyvendinimas priklauso nuo valstybių narių veiksmų aktyvumo ir kokybės, tad siekiant, kad sankcijos tarptautiniu lygmeniu būtų efektyvios, taikomi stebėsenos mechanizmai, kurie skatina palaikyti tarptautinį valstybių narių bendradarbiavimą. Prie sankcijų vykdymo užtikrinimo prisideda Europos Komisija bei nacionalinės valstybių narių institucijos, kartu su technologiniais sprendimais, pavyzdžiui *EU Sanctions Map*. Šis ES taikomas stebėsenos modelis leidžia ne tik vienodai ir subalansuotai taikyti sankcijas tarpvalstybiniu mastu, tačiau ir reaguoti bei reguliuoti tuos atvejus, kai bandoma apeiti sankcijas (Europos Komisija, 2024).

Lyginant ES sankcijų mechanizmą su tarptautiniu mechanizmu, svarbu išskirti, kad tai tarpusavyje sąveikaujantys mechanizmai, todėl jų problematika yra panaši. Tiek veto teisės pasinaudojimai, tiek ir individualūs valstybių narių interesai yra tai, kas retkarčiais trukdo priimti visuotinai svarbius sprendimus ES regione. Siekiant ištirti veto teisės problematiką, galima remtis Vengrijos pavyzdžiu, kuri išreiškė nepritarimą kai ES siekė priimti 16-ąją sankcijų paketą prieš Rusiją. Ši Vengrijos pozicija yra pagrįsta tuo, kad Vengrija yra priklausoma nuo Rusijos energetinių išteklių bei ekonominių santykių branduolinėje srityje palaikymo su Rusija, tad Vengrija išreiškė reikalavimą ES derėtis ir užtikrinti garantijas dėl jos energetinio saugumo, kitaip ji siekė vetuoti 16-ąją sankcijų paketą (Lrt.lt, 2025). Apibendrinant, veto teisė yra ne vien priemonė žlugdanti visos ES bandymus ginti savo poziciją, bet Vengrijos atveju tapo manipuliavimo priemonė, kadangi Vengrija grasino vetuoti ES siūlomas sankcijas, jeigu nebūtų patenkinti reikalavimai dėl jos energetinio saugumo garantijų.

Praktikoje sankcijų įgyvendinimas ES lygmeniu tikrai nėra lengvas, kadangi skirtingas valstybių narių požiūris į sankcijas, bei nevienodas teisinis interpretavimas

sukuria sankcijų taikymo ir įgyvendinimo spragas. Šių spragų vengimui, ES Taryba, 2024 metų balandžio 24 dieną priėmė direktyvą, skirtą baudimo už sankcijų pažeidimus unifikavimui, kuri aiškiai apibrėžia pažeidimų sąvokas, taip išvengiant skirtingo valstybių narių teisinio interpretavimo, o taip pat numatė minimalius nuobaudų lygmenis, taip siekiant, kad baudimas už sankcijas būtų vienodas tarp valstybių ir baudimas atitiktų bendrą ES užsienio politiką, bei, paskatino tarptautinių valstybių narių nacionalinių institucijų bendradarbiavimą su Europolu, kuris padeda efektyvinti informacinius mainus, vykdyti tyrimus ir sankcijas tarptautiniu mastu (2024 metų balandžio 24 dienos Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2024/1226).

ES taikomas sankcijų mechanizmas yra labai svarbi priemonė, leidžianti efektyviai ginti visuotinai pripažįstamas vertybes ir palaikyti taiką. ES mechanizmas yra sudėtingas, kadangi tiek veto teisės pasinaudojimas, tiek skirtinga valstybių narių teisinė kultūra ir jų individualūs interesai praktikoje kelia sunkumų, tačiau nepaisant šio mechanizmo sudėtingumo, ES, skirtingai nei tarptautinių sankcijų mechanizmo atveju, aktyviau reaguoja į kylančias problemas ir esant poreikiui taiko tokias direktyvas kaip (ES) 2024/1226, kad sankcijų taikymas būtų kuo labiau efektyvus ir koordinuotas.

2.3 Lietuvos ribojamųjų priemonių mechanizmai

Lietuva, kaip ES ir JT narė tarptautines sankcijas įgyvendina remiantis JT ST rezoliucijomis, tačiau taip pat gali taikyti ir autonomines ES sankcijas bei nacionalines ribojamąsias priemones. Lietuva savo sankcijų politiką turi derinti su BUSP tikslais, o pareiga įgyvendinti tenka Lietuvos nacionalinėms institucijoms.

Lietuvos teisinėje sistemoje sankcijos yra vadinamos ribojamosiomis priemonėmis. Vienas iš pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių jų taikymą Lietuvoje yra Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas (toliau – Sankcijų įstatymas), kurio 1 straipsnis apibrėžia, kad Lietuvoje taikomos sankcijos yra ribojamosios priemonės, skirtos atsakui į tarptautinės taikos, saugumo, kovos su terorizmu ir žmogaus teisių pažeidimus bei kitus tarptautinius nusižengimus. Sankcijų įstatymas reglamentuoja visas sankcijų rūšis. Lietuvoje taikomų tarptautinių sankcijų teisinis pagrindas yra reguliuojamas LR Tarptautinių sankcijų įstatymo, reglamentuojančio šių sankcijų taikymo bei įgyvendinimo tvarką Lietuvos valstybėje. Lietuvoje, tarptautinės sankcijos yra taikomos JT ST rezoliucijų pagrindu, kurias Lietuva yra įpareigota taikyti kaip valstybė narė. Sankcijų taikymą Lietuvoje taip pat lemia ir ES direktyvos, kurios taip pat kaip ir JT ST atveju, yra tiesiogiai taikomos. (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2024). Lietuvos Respublikos

užsienio reikalų ministerija (toliau – URM) yra pagrindinė institucija, koordinuojanti sankcijų įgyvendinimą Lietuvoje. Ši institucija gali taikyti sankcijas tiek kitų institucijų rekomendacijų pagrindu, tiek ir veikdama savo iniciatyva teikiant siūlymus ES, JT ir kitoms tarptautinėms organizacijoms dėl reikiamų priemonių taikymo. Lietuvoje taikomos sankcijos gali būti įgyvendinamos įvairiomis formomis, kadangi ES nustatomos sankcijos Lietuvoje taikomos tiesiogiai ir visa apimtimi, tačiau norint taikyti specifinius sprendimus, URM gali inicijuoti teisės aktų projektus ir juos perduoti svarstymui Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Taip pat kaip ir ES, Lietuvoje tiesiogiai ir pilna apimtimi taikomos JT ST sankcijos, kadangi jos yra įgyvendinamos per ES teisės aktus, tačiau kuomet ES dar nėra priėmusi atitinkamo reglamento JT ST sankcijoms įgyvendinti, Lietuva gali reaguoti proaktyviai ir pati imtis nacionalinių teisės aktų inicijavimo. Šalia ES sankcijų, Lietuva gali įgyvendinti ir kitų tarptautinių organizacijų rekomenduojamas sankcijas, pavyzdžiui, tokių kaip Europos Sąjungos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija, atidžiai įvertinus ar jos teigiamai prisidės prie Lietuvos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo tikslų (Lietuvos Respublikos Seimas, 2004).

Lietuva turi ribotą diskreciją nustatyti savarankiškas sankcijas, kadangi būdama tarptautinės bendruomenės dalis, jai kyla pareiga laikytis tarptautinės teisės normų bei bendrosios užsienio saugumo politikos, todėl Lietuva, būdama ES nare negali vienašališkai nustatyti tokių ribojamųjų priemonių, kurios prieštarautų ES požiūriui arba nenuosekliai atitiktų ES vykdomą bendrąją užsienio saugumo politiką. Šalia ES, Lietuva yra ir JT narė, todėl JT ST tarptautinės sankcijos, kurios Lietuvoje yra įgyvendinamos, negali būti taikomos plačiau, siauriau, ar savaip interpretuojamos. Atvejai, kuomet Lietuva siekia taikyti savarankiškas ribojamąsias priemones, turi būti labai apibrėžti, esant pagrindui taikyti papildomas priemones, kurių reikia siekiant nacionalinio saugumo ar užsienio politikos apsaugos tikslams ginti. Ši Lietuvos diskrecija taikyti savarankiškas, nei nuo ES, nei nuo JT nepriklausomas sankcijas yra reglamentuojama LR Tarptautinių sankcijų įstatymo 2 straipsnyje, kuris teigia, kad, Lietuva gali įgyvendinti tiek JT ir ES sankcijas, tiek ir savarankiškas sankcijas. Nepaisant šios griežtos tvarkos ir kriterijų, Lietuva turi tam tikrą ribotą diskreciją taikyti savarankiškas ribojamąsias priemones. Tuo pačiu, savarankiškos Lietuvos sankcijos yra įgyvendinamos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) nutarimais. Dėka šios diskrecijos Lietuva turi lankstumą sankcijų taikymo politikoje, kadangi galimybė taikyti savarankiškas sankcijas padengia tokius atvejus, kuomet ES ar JT sankcijos neapima konkretaus atvejo, kuris kelia grėsmę Lietuvai, jos saugumui ar tarptautinei tvarkai. Savarankiškų sankcijų Lietuvoje taikymo mechanizmas yra reglamentuojamas LR Tarptautinių sankcijų įstatymo 6, 6¹, 6² straipsniais, kurie

nustato, kad Lietuvos Respublikos įstatymais gali būti nustatomos ribojamosios priemonės, siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo ir užsienio politikos interesus ir pasiekti Tarptautinių sankcijų įstatymo 1 straipsnyje nurodytus tikslus, jeigu tai neprieštaruja Lietuvos Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams ir Europos Sąjungos teisei. Šios ribojamosios priemonės nustatomos, keičiamos ir atšaukiamos įstatymu, kurį Lietuvos Respublikos Seimui pateikia Vyriausybė pagal atitinkamos valdymo srities ministro teikimą, suderintą su Tarptautinių sankcijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje nurodyta komisija. Įstatyme dėl ribojamųjų priemonių nustatymo apibrėžiamas ribojamųjų priemonių turinys, subjektai, kuriems taikomos ribojamosios priemonės, ar juos apibrėžiantys kriterijai, ribojamųjų priemonių taikymo pradžia ir pabaiga, ribojamųjų priemonių įgyvendinimo išimtys ir, jei reikia, kitos nuostatos. Jeigu įstatyme dėl ribojamųjų priemonių nustatymo nustatomi kriterijai, apibrėžiantys subjektus, kuriems taikomos ribojamosios priemonės, LRV ar jos įgaliota institucija, vadovaudamasi įstatyme dėl ribojamųjų priemonių nustatymo nustatytais kriterijais, nustato konkrečius fizinius ir juridinius asmenis, organizacijas, fizinių ir (ar) juridinių asmenų grupes, kurioms taikomos ribojamosios priemonės (Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas, 2004).

Pavyzdys, iliustruojantis Lietuvos ribotą diskreciją savarankiškų ribojamųjų priemonių taikymo srityje yra tranzito draudimas per Lietuvą gabenti prekes į Kaliningradą. Po 2022 metų Rusijos karinės invazijos Ukrainoje, ES priėmė sankcijų paketą, pagal kurį buvo uždrausta gabenti metalų, aukštųjų technologijų ir statybinių medžiagų prekes į Kaliningrado sritį. Savo ruožtu Lietuva sustabdė tam tikrą iš Rusijos gabenamų prekių tranzitą į Kaliningradą, motyvuodama tuo, kad ES sankcijos galioja ir toms prekėms, kurios yra gabenamos tranzitu. Kadangi Lietuva įgyvendino ES tarptautines sankcijas, o ne taikė savarankiškas ribojamąsias priemones, ji negalėjo rinktis dėl šių priemonių taikymo ar netaikymo, todėl privalėjo nuosekliai laikytis ES priimtų reikalavimų (Warsaw Institute, 2022).

Lietuva, siekiant taikyti savarankiškas sankcijas, gali taikyti riboto poveikio sankcijas, o tai reiškia, kad jos bus arba ribotos veikimo teritorijos, arba apsiribos tik dvišaliais santykiais. Tai apima individualius draudimus, kaip pavyzdžiui Lietuvos taikytas sankcijas 2020 metais prieš Baltarusijos pareigūnus, kurie prisidėjo prie demokratinių Baltarusijos prezidento rinkimų pažeidimų. Šiomis sankcijomis, minėtiems Baltarusijos pareigūnams buvo uždrausta atvykti į Lietuvą (Lietuvos Respublikos Seimas, 2020). Ekonominių ryšių ribojimas yra dar vienas sankcijų tipas, kurį Lietuva gali taikyti naudojantis savo diskrecija savarankiškų sankcijų taikyme ir puikus to pavyzdys yra „Belaruskalij“ tranzito atvejis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nusprendė nutraukti

sutartį galiojančią sutartį dėl nacionalinio saugumo interesų neatitikimo tarp „Lietuvos geležinkelių“ ir „Belaruskalij“, įmonės, vykdančios gaminamų trąšų eksportą ir gabenančios milijonus tonų trąšų per Klaipėdos jūrų uostą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2022). Ši pritaikyta sankcija buvo Lietuvos savarankišką priemonę ekonominių ryšių ribojimui su Baltarusija, kurią Lietuva pritaikė be JT ar ES įtakos. Ekonominių ryšių ribojimo sankcijas papildančiu atveju galime laikyti 2023 metais Lietuvos priimtą įstatymą, kurio pagrindu buvo uždrausta į Lietuvą įvežti žemės ūkio bei maisto produkciją, pagamintą Baltarusijoje ir Rusijoje (Lietuvos Respublikos Žemės Ūkio Ministerija, 2024). Ši sankcija buvo lyg papildanti tuo metu griežtėjančią ES sankcijų toną, kadangi ES nedraudė visų maisto produktų importo, tačiau Lietuva, taikant šią savarankišką ribojamąją priemonę, papildė ES sankcijas absoliučiu visų maisto ir žemės ūkio prekių įvežimo draudimu, remiantis nacionalinio saugumo apsaugos tikslais. Trečiasis savarankiškų sankcijų tipas yra diplomatinės sankcijos. Lietuva gali savarankiškai nustatyti diplomatinį santykių ribojimus ir nutraukti dvišales sutartis. 2021 metais, Lietuva atšaukė savo ambasadorių Pekine, kilus konfliktui dėl Taivano atstovybės pavadinimo (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2021). Tačiau nors ir Lietuva šioje situacijoje veikė savarankiškai, tokio pobūdžio sankcijas reikėtų taikyti koordinuotai, kad visos sąjungos pozicija būtų vienoda ir nebūtų nepritariančių partnerių.

2017 metais, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą, kuriuo uždraudė elektros energijos importą iš Baltarusijos, Astravo atominės elektrinės. Kadangi Astravo atominė elektrinė buvo pripažinta keliančia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui, visuomenės sveikatai ir aplinkai, Lietuvos Respublikos Vyriausybė buvo įpareigota užtikrinti, kad Baltarusijoje pagaminta elektros energija nepatektų į Lietuvos rinką (Lietuvos Respublikos Seimas, 2017). Šio įstatymu pagrindu, pradėjus veikti pirmajam Astravo atominės elektrinės reaktoriui, Lietuva faktiškai nutraukė visą elektros prekybą su Baltarusija. Remiantis tuometinio energetikos ministro Žygimanto Vaičiūno žodžiais, ši energetinė blokada yra geopolitinis projektas, o jos tikslas yra visaip mažinti Astravo atominės elektrinės pelno galimybes (Reuters, 2020). Taigi, šis veiksmas yra strateginis Lietuvos žingsnis – draudimas Baltarusijai patirti bet kokią įmanoma naudą iš Astravo mieste pastatytos atominės elektrinės. Nors iš pirmo žvilgsnio gali taip neatrodyti, tačiau šis įstatymas iš esmės atitinka savarankiškos ribojamosios priemonės sąvoką, kadangi tai yra nei nuo JT, nei nuo ES nepriklausanti, nacionalinio saugumo ir interesų apsaugai skirta priemonė.

Siekiant išgryninti Lietuvos diskrecijos apimtį taikant savarankiškas sankcijas klausimą, svarbu išanalizuoti galimybę Lietuvai sankcionuoti kitą valstybę narę. Remiantis

Vengrijos pavyzdžiu, ekonominių sankcijų įvedimas prieš kitą valstybę narę negalėtų būti vienašališkai vykdomas, kadangi tai tiesiogiai pažeistų ES bendrosios rinkos taisykles ir prieštarautų ES garantuojamam laisvam prekių, asmenų, paslaugų bei kapitalo judėjimui tarp valstybių narių. Šiuo atveju, teoriškai Lietuva galėtų nebent riboti tarptautinius ir politinius kanalus su Vengrija, kadangi valstybės narės yra laisvos nustatyti su kuo ir kokio intensyvumo tarptautinius ryšius palaikyti, tačiau net ir tokiame atveju ES yra numačiusi mechanizmą, kuris vykdomas kai valstybė narė nesilaiko ir neatspindi ES vertybių, todėl galima pasinaudoti ES Sutarties 7 straipsnyje numatoma procedūra dėl tokios valstybės narės teisių suvaržymo (Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, 2016)).

Būdama ES ir JT nare, Lietuva gali taikyti tiek tarptautines sankcijas, tiek ir savarankiškas ribojamąsias priemones, jeigu to reikalauja nacionalinio saugumo ar užsienio politikos apsaugos tikslai, tačiau savarankiškų ribojamųjų priemonių diskrecija nors ir suteikia laisvę Lietuvai detaliau atsižvelgti būtent į jos nacionalinius poreikius, nėra absoliuti. Taikant savarankiškas priemones svarbu nustatyti ar jų taikymas nepažeis ES ar tarptautinių teisių ir neveiks bendros ES rinkos. Nors ši diskrecija ir yra ribota, ji turi daug privalumų, kuomet reikia veikti greičiau nei tarptautinė bendruomenė arba į nacionalinius interesus atsižvelgti giliau, negu, kad į tai atsižvelgia tarptautinė bendruomenė, tačiau veiksmingiausios ir plačiausiai veikiančios tarptautinės sankcijos vis tiek yra tos, kurios yra taikomos tarptautiniu – JT arba ES lygmeniu.

3. SANKCIJŲ TAIKYMO EFEKTYVUMAS IR PROBLEMATIKA

Vienas svarbiausių geopolitikos elementų yra ekonominės bei politinės sankcijos, kuriomis siekiama sudaryti spaudimą skirtingiems subjektams, pradedant nuo stambiausių – valstybių – ir tęsiant institucijomis, organizacijomis ar net pavieniais asmenimis. Sankcijų efektyvumas ir problematika priklauso nuo daugybės įvairių kriterijų, tokių kaip sankcijų išvengiamumas, ekonominio poveikio mastas, teisių užtikrinimas sankcijų taikymo metu bei suderinamumas su tarptautinės teisės kriterijais. Šio skyriaus aktualumas atsiskleidžia per pasaulyje vyraujančią sankcijų poveikio tendenciją, o taip pat ir per rezonansinius sankcijų apėjimo atvejus tiek ES, tiek ir Lietuvos lygmeniu.

Detali sankcijų poveikio analizė pirmiausiai reikalauja tikslinio sankcijų poveikio išnagrinėjimo, kadangi tokiu būdu galima suprasti ar sankcijos pasiekia jomis numatytus tikslus, ar kaip tik motyvuoja sankcionuojamus subjektus atmesti sankcijomis taikomus reikalavimus ir net imtis sankcijų apėjimo veiksmų. Šalia sankcijomis daromo poveikio taip pat svarbia užduotimi išlieka sankcijų subalansuotumo ir suderinamumo su teise klausimas, tad svarbu pasverti ne vien sankcijomis pasiekti norimus tikslus, tačiau tai darant kartu nepažeisti ir visuotinai tarptautinėje arenoje pripažįstamų principų, vertybių bei nesukurti perteklinio suvaržymo (European Union External Action, 2024).

Šio skyriaus problematika taip pat atsiskleidžia per poreikį nagrinėti praktinius atvejus, kuriuose buvo taikytos ekonominės sankcijos ir kokią ekonominę poveikį jos padarė, kadangi iš pirmo žvilgsnio neatrodo, jog neigiamą ekonominę poveikį patyrė ne vien tikslinis sankcijų subjektas, bet ir sankcijas taikanti valstybė (Europos Vadovų Taryba, 2025). Ilgalakis ekonominių santykių palaikymas su šiaudien sankcionuotomis valstybėmis lėmė, kad subjektai reiškia valią tai daryti ir toliau, todėl svarbu ištirti kokių veiksmų ėmėsi sankcionuoti subjektai, siekdami apeiti sankcijas ir kaip jų sandorių objektai toliau patenka į tarptautinę rinką.

Taikant griežtą sankcijų režimą aktualių klausimų tampa žmogaus teisių apsauga. Kaip pavyzdį pasitelkiant Kadi bylos, Irano bei Šiaurės Korėjos atvejus, kuriuose bus konkrečiai įvertinamas sankcijų politikos dinamiškumas ir tai, kokios priemonės yra efektyvios norint tiek palaikyti griežtus sankcijų reikalavimus, tiek ir saugoti nekaltus civilius gyventojus (Europos Vadovų Taryba, 2024c).

Šiame skyriuje taip pat aptariamas ir sankcijų tobulinimo potencialas, kadangi net ir aktyvūs valstybių veiksmai sankcijų taikymo procese neužtikrina absoliutaus sankcijų laikymosi, tad paliekama galimybė įvertinti, kaip įvairūs technologiniai sprendimai, tokie kaip dirbtinis intelektas, gali pagerinti sankcijų rezultatus ir pažaboti bandymus jas apeiti.

3.1 Sankcijų poveikis ir efektyvumas

Siekiant pakeisti sankcionuojamojo subjekto elgesį, politiką ir veiksmus, ekonominės sankcijos neretai tampa pagrindine to priemone. Tikima, kad būtent ekonominis spaudimas ir apribojimai subjektams sukelia tokius nepatogumus, dėl kurių jie turėtų keisti savo elgesį. Kadangi sankcijos yra labai individuali priemonė tai reiškia, kad konkrečiam atvejui reikia parinkti tiksliausiai jį atitinkančią priemonę, todėl kyla poreikis detalizuoti ir analizuoti, kaip ir kokį ekonominį poveikį pažeidėjams sukelia tam tikras sankcijų taikymas.

Vienas labiausiai rezonansinių atvejų yra prieš Rusiją pritaikytų penkiolikos sankcijų paketų reiškinys. Rašymo metu, ES yra priėmusi 15 sankcijų paketų prieš Rusiją ir šį atvejį rezonansiniu galime laikyti tiek iš ekonominės pusės, kadangi Lietuvoje vystyti ekonominiai santykiai su Rusijos komerciniais subjektais truko ilgai, buvo pastovūs ir ganėtinai pelningi, tačiau iš kitos pusės šio įvykio aktualumą lemia mūsų geopolitinė padėtis, kadangi tiek Ukraina, tiek Rusija yra artimos Lietuvai valstybės geografinė prasme. Negana to, šį atvejį rezonansiniu galima laikyti ir iš teisinės pusės, kadangi ES Rusijai pritaikė itin daug įvairaus pobūdžio sankcijų. Penkioliktu sankcijų paketu, įvestu 2024 metų gruodžio 16 dieną, reikalauta, kad ES įkurti verslai būtų raginami nutraukti veiklą Rusijoje bei neinicijuotų naujų komercinių veiklų su Rusijos Federacija. Šiuo sankcijų paketu ES taip pat įvedė reikšmingus finansinius ribojimus, siekiant apriboti šių subjektų ekonominį prisidėjimą prie Rusijos ginkluotės ir karinio komplekso finansavimo, šiems subjektams taikomi didesni eksporto ribojimai susiję su dvejopo panaudojimo prekėmis. Minimos sankcijos turėjo didelį poveikį Rusijos ekonomikai, kadangi per visą šį sankcijų iš ES taikymo laikotarpį skaičiuojama, kad Rusija patyrė 120 milijardų eurų negautų pajamų (Užsienio reikalų ministerija, 2024).

Dar 2022 metų pradžioje, analitikai tikėjosi, kad vakarų valstybių taikomos sankcijos Rusijai turėtų sukelti dvigubą bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) nuosmukį. Tarptautinio Valiutos Fondo teigimu, 2022 metais, Rusijos BVP turėjo susitraukti 8,5 procento ir dar trauktis 2-3 procentais 2023 metais. Panašų nuosmukį prognozavo ir Rusijos centrinis bankas, tikėdamas apie 10 procentų BVP nuosmukio. Tačiau, nors ir tikėtinas nuosmukis buvo realus, sankcijomis sukurta žala buvo mažesnė negu buvo tikėtasi ir vietoje išskaičiuotų 8,5 procentų BVP nuosmukio, jis buvo tik 2,1 procento, o 2023 metais baigė kristi ir pradėjo augti (Center for European Policy Analysis, 2025). Rusijos ekonomika pasirodė kur kas atsparesnė negu buvo tikėtasi, tačiau nors ir trumpuoju laikotarpiu sankcijų poveikis yra nestiprus, tačiau žvelgiant į ateitį, nustatytas

vakarų režimas ir toliau veiks Rusijos galimybes įsigyti technologijas, plėsti prekybos tinklus, pritraukti investicijas ir veikti pasaulio finansų rinkose.

Pirminės sankcijos, pradėtos taikyti 2022 metais sukėlė didelį šoką Rusijos finansų rinkose, kadangi per mėnesį, Rusijos rublis prarado apie pusę vertės lyginant su JAV dolerio kursu. Rekordinė rublio kritimo situacija privertė imtis skubių veiksmų, todėl Rusijos centrinis bankas ėmė kelti bazinę palūkanų normą iki 20 procentų ir uždraudė užsieniečiams išparduoti turimus aktyvus, papildomai įpareigojant eksportuotojus pakeisti kitų valstybių pinigus į Rusijos rublio valiutą. Šios priemonės suveikė, kadangi nepaėjus pusmečiui, rublio vertė pakilo ir pasiekė beveik prieš sankcijas turėtą vertę bei pagal augimo rodiklius, galėjo būti vertinama kaip viena stipriausių pasaulio valiutų, tačiau sankcijų poveikio uždelstumas padarė savo ir nuo 2023 metų, mažėjant eksportui, rublis ėmė silpnėti ir nuo karo pradžios nuvertėjo ketvirtadaliu, lyginant su JAV dolerio kursu (Reuters, 2023). Nors ir aktyvus Rusijos valdžios ir institucijų veiksmas apsaugojo ekonominius rodiklius, tačiau neilgam ir tai dar kartą parodo, kad poveikis trumpuoju laikotarpiu gali būti apgaulingas ir svarbiausia yra atsižvelgti į daromą poveikį ilgesniame laikotarpyje, įvertinant pavėluotą sankcijų poveikį.

Dvejopu sankcijų poveikiu, pasireiškiančiu tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu galime vertinti Rusijos energetikos sektoriaus nuosmukį. Nuo 2022 metų, Rusija net padidino pajamas, gaunamas iš energetikos sektoriaus, kadangi šoktelėjusios kainos leisdavo Rusijai per dieną uždirbti iki 800 mln. JAV dolerių, tuo tarpu išlaidos, skirtos karinių veiksmų finansavimui, siekdavo vos 300 mln. JAV dolerių per dieną, todėl atsiradęs disbalansas leido ir finansuoti karą ir šiomis išlaidomis neveikti valstybės ekonomikos. Tačiau situacija, kuri atsirado vertinant ilguoju laikotarpiu, nebus tokia palanki (Ponars Eurasia, 2024). Europai atsisakius pirkti energiją iš Rusijos, ji netenka patikimo ir mokaus pirkėjo, o ir nauji ryšiai dėl energijos eksporto Rusijai užsimezga sunkiai dėl pritaikyto technologijų ir finansinių sankcijų režimo. Energetikos ekspertų vertinimu, energetikos eksportas ir iš to gaunamos pajamos ilguoju laikotarpiu tikėtina sumažės 50-80 proc. lyginant su prieš 2022 metais turėtomis pajamomis (Reuters, 2025).

Šalia ribojamų prekybos srautų, reikia pažymėti, kad sankcijomis sukurti suvaržymai stipriai apribojo Rusijos valstybę nuo įvairiems pramonės sektoriams reikalingų žaliavų bei technologijų, o tai lėmė Rusijos verslų veiklos trikdžius, kadangi verslo vystymui reikalingų žaliavų gauti buvo neįmanoma. Kartu su importo bei eksporto stagnacija sustojo ir tiesioginės užsienio investicijos, kadangi partneriai iš Vakarų ir kitų valstybių po 2022 m. Rusijos veiksmų bei masinio jos sankcionavimo tarptautinėje bendruomenėje pradėjo stabdyti investicijas. Nemažo skaičiaus šalių nenoras investuoti į

Rusijoje veikiančius verslus lėmė tiek valstybės ekonominio augimo sulėtėjimą, tiek ir kapitalo nutekėjimą. Sankcijų režimu buvo stengtasi padengti kuo daugiau įvairių valstybei svarbių sektorių, tad buvo aktualu apriboti ne tik eksporto, importo bei investicinius sektorius, tačiau ir finansines paslaugas - šiame sektoriuje buvo įvesti apribojimai daugiau nei 70 proc. Rusijos bankų turimo turto bei nustatyti draudimai jiems veikti tarptautinėse rinkose (Europos Vadovų Taryba, 2023).

Visi išvardinti sankcijomis apriboti sektoriai rodo, kad buvo stengtasi padengti kuo įvairesnius, tačiau tuo pačiu ir svarbiausius Rusijos valstybei ir jos ekonomikai sektorius. Remiantis visais išvardintais skaitiniais rodikliais daroma išvada, kad sankcijos tikrai veikia - tai parodo tiek kritusi rublio vertė ir Rusijos BVP, tiek importo, eksporto bei bankų veiklos rezultatų kritimai. Iš Rusijos patirtų negautų pajamų galima teigti, jog sankcijomis sukelti nepatogumai yra išties milžiniški, tačiau svarbu atsižvelgti į vieną svarbų papildomą faktorių - ekonominis sankcijų poveikis turi pavėluotą poveikį, o tai reiškia, kad jei šiandien pritaikome ekonomines sankcijas, rytoj poveikio nejausime, jį pastebėsime tik praėjus kažkuriam laikui, tad svarbu įvertinti ir tai, kad sankcijos po kažkurio laiko veiks dar stipriau.

Taikant tokio plataus pobūdžio sankcijas finansinius sunkumus patiria ir sankcijas taikanti valstybė, kadangi ribojimai vykdyti komercinę veiklą, sudarinėti sandorius su pažeidėju tuo pačiu reiškia ir negautas pajamas sankcijas taikančioms valstybėms. Vienas iš tokių pavyzdžių gali būti ES draudimas Rusijos Federacijai importuoti ES ūkiams reikalingas trąšas bei substratus, taip siekiant sudaryti ekonominį spaudimą, tačiau tuo pačiu pakenkiant ir ES veikiantiems ūkininkams, kuriems teko mokėti žymiai didesnes kainas už ES ribose parduodamas trąšas ir kitas reikalingas ūkiui medžiagas (Lietuvos Bankas, 2025).

Abi šios sankcijų ekonominio poveikio savybės sako, kad tai yra kompleksinis instrumentas, kurio taikymas reikalauja itin didelio atidumo. Prieš tai aptartas ekonominis poveikis Rusijai ir juo padaryta žala rodo, jog ši priemonė tikrai yra efektyvi, tačiau žala taip pat kyla ir sankcijas taikančiam subjektui. Platus, vakarų valstybių ribojamas Rusijos sektorių mastas, negautų pajamų suma, kritusi valiutos vertė ir BVP, apribotas energetikos eksportas, kartu su iš to gaunamomis pajamomis rodo kaip plačiai vakarų valstybės ėmėsi riboti Rusiją. Remiantis visų sektorių patirta žala, Rusijos valdžia ir institucijos geba labai kokybiškai prisitaikyti prie sankcijų režimo, tačiau analizė parodė, kad toks prisitaikymas yra įmanomas tik trumpuoju laikotarpiu. Nors Rusijai trumpuoju laikotarpiu pavyko ne tik išlaikyti stabilią valstybės ekonomiką ir jos rodiklius, bet kartais net ir ją pagerinti, žala, kurią Rusija patirs ilguoju laikotarpiu, yra neišvengiama.

3.2 Sankcijų vengimo būdai

Sankcijų efektyvumas ir poveikio mastas priklauso ne vien nuo griežto ir kokybiško jų taikymo, tačiau taip pat ir nuo galimų apėjimo ar vengimo būdų užkardymo. Analizuojant konkrečiai Rusijai pritaikytų sankcijų istoriją galima pastebėti įvairiausių būdų apeiti sankcijas, kad valstybė išlaikytų esamus ir kurtų naujus ekonominius ryšius, stengiantis surasti teises spragas sankcijose ir jų taikyme. Šie apeidinėjimai ir vengimai gali kelti labai didelę grėsmę tarptautinei bendruomenei, kadangi siekiant riboti sankcionuojamas valstybes ir jų ekonomiką jos toliau gali tęsti savo neteisėtus veiksmus bei kelti grėsmę.

Sankcionuojamų subjektų veiksmai, bandant vengti sankcijomis nustatomų apribojimų, gali būti labai skirtingi, tačiau yra keli veiksmų modeliai, kurie nuolat kartojasi ir vienas iš jų yra fiktyvių įmonių steigimas. Šiuo būdu sankcionuoti subjektai steigia įmones, kurios teisiškai nėra susijusios su sankcionuotais subjektais, tačiau veikia kaip tarpininkai, kurie padeda plėtoti ekonominius santykius. Šių įmonių paskirtis yra per savo veiklą funkcionuoti užsienyje be sankcijomis nustatytų ribojimų, vengti mokesčių bei legalizuoti lėšas. Vienas iš tokių atvejų fiksuotas ir Lietuvoje, kuomet 12 registruotų logistikos įmonių buvo įtrauktos į tarptautinę pinigų plovimo schemą, kadangi už pervežimus šioms įmonėms atsiskaitydavo Rusijos piliečių Jungtinėje Karalystėje įsteigta įmonė „Westburn Enterprises Limited“. Detaliai išnagrinėjus šį atvejį fiktyvios įmonės schema yra labai aiški, tačiau pakankamai įmantri - užsakovas, esantis Rusijoje, užsakydavo prekių pirkimą bei gabenimą per lietuviškas logistikos įmones, o už paslaugas bei įsigyjamą įrangą apmokėdavo kita bendrovė. Pasak užsakovo, jie tokiu būdu padengdavo tarpusavio įsiskolinimus, o Lietuvos verslininkai neįtarė, jog tokiu būdu yra plaunami pinigai ir iškart legalizuojamos net dviejų įmonių lėšos. Fiktyvią įmonę dažniausiai galima pastebėti pagal tokius požymius kaip neaiški įmonės struktūra bei sudėtinga akcininkų sudėtis, informacijos apie įmonės veiklą trūkumas ar tokios informacijos netikslumai bei neatitikimai, pinigų pervedimai be ekonominio pagrindo, įmonės steigimo teritorija yra ofšorinėje zonoje ir pan. Šie kriterijai leidžia pastebėti, ar įmonė tikrai veikia skaidriai, o juos nustačius galima atlikti detalesnę analizę, tikrinant su kuo įmonė sudaro sandorius, kokia yra kapitalo kilmė (15Min.lt, 2017).

Tai ne pirmas atvejis, kuomet Jungtinėje Karalystėje įkurtos įmonės yra naudojamos pinigų plovimui ir sankcijų apėjimui ir nors 2018 metais Jungtinė Karalystė buvo giriama už brandžią pinigų plovimo prevencijos sistemą, tačiau Finansinių veiksmų darbo grupė (Financial Action Task Force) savo vertinime nurodė, kad mechanizmas yra silpnas ir trūksta pajėgumo finansinės žvalgybos padalinyje (Financial Action Task Force,

2018). Esami trūkumai leido nesunkiai steigti šias fiktyvias bendroves, tačiau 2023 metais buvo priimtas Ekonominių nusikaltimų ir įmonių skaidrumo įstatymas, kurio pagrindu steigiant naujas buvo reikalaujama atlikti privalomą naujų įmonių vadovų tapatybės tikrinimą, kurio metu buvo siekiama įsitikinti ar pateikti dokumentai apie vadovą yra tikri, atitinka tikrovę ir nėra susiję su ofšoriniais tarpininkais (ICIJ, 2023). Sankcionuoti subjektai neretai pasitelkia fiktyvių įmonių steigimą, kad toliau vystytų komercinius santykius ir dėl sankcijomis nustatomų ribojimų patirtų maksimaliai mažus suvaržymus ar net absoliučiai jų išvengtų, tačiau Jungtinė Karalystė į tai tinkamai reagavo ir priėmė minėta pakeitimą, leidžiantį kokybiškiau reguliuoti naujų įmonių steigimą.

Kitas, praktikoje taip pat dažnai aptinkamas būdas vengti sankcijų yra trečiųjų valstybių pasitelkimas, kuomet yra naudojamosi nesankcionuotų trečiųjų šalių įmonių vardu ir tokiu būdu prekės iš sankcionuotos valstybės pirmiausiai keliauja į trečiąją valstybę, o iš ten eksportuojamos į galutinę paskirties vietą, taip išvengiant ribojimų. Po 2022 metais įvestų sankcijų Rusijai ji pasitelkė Vidurinės Azijos valstybes tolimesnių komercinių santykių plėtojimui, o viena pagrindinių tapo Kazachstanas - po įvestų sankcijų, 2023 metais, jo užsienio prekybos apyvarta padidėjo iki 139 mlrd. JAV dolerių, o eksportas į ES valstybes išaugo beveik 10 procentų, pasiekiant 11 mlrd. dolerių apyvartą (Daryo, 2024). Šie augimo rodikliai atsirado dėl Rusijos naudojamos schemos prekių bei paslaugų reeksportavimui per Kazachstaną - Rusija deklaravo Kazachstanui siunčiamas prekes, žaliavas bei paslaugas kaip skirtas Kazachstano vidaus vartojimui bei naudojimui, o Kazachstane vietinės įmonės perpakuodavo Rusišką produkciją, tokiu būdu pakeičiant techninę prekių dokumentaciją ir legalizuojant jas, bei reeksportuodavo prekes į ES bei kitus regionus. Tokia schema yra labai aiški, tačiau yra įmanoma atvirkštinė jos variacija, kuri yra kur kas pavojingesnė. Ji pasireiškia tuo, kad Kazachstanas iš Vakarų bei Azijos valstybių įsigyja tokias prekes kaip mikroprocesoriai ir dronai. Kadangi oficialiai Kazachstanas nėra susijęs su agresyvia Rusijos politika bei kariniais veiksmais Ukrainoje, nėra priežasties šių prekių neparduoti. Tačiau prekėms pasiekus šią šalį jos toliau reeksportuojamos rusiškiems pirkėjams, o tikslinis šios įrangos panaudojimas, tikėtina, yra atliekamas jau Ukrainos valstybėje (GIS, 2023). Papildoma šios schemos problematika atsiskleidžia, kai Vakarų ir Azijos valstybių įmonės, Kazachstanui tiekiančios mikroprocesorių bei dronų įrangą, tikėtina skirtą panaudojimui karinėje aplinkoje, pačios nevengia komercinių santykių bei galimai numanydamos, kur galiausiai atsidurs jų produkcija, nesiima jokių papildomų atsargumo priemonių patikrinti, kaip ir kodėl yra įsigyjamų jų gamintos prekės bei kur jos bus panaudotos.

Dar vienas pavyzdys, iš dalies atitinkantis Kazachstano reeksporto problemą yra Lietuvos bendrovės „Vilpra“ veikla. Ši įmonė, priklausanti Vėgėlių šeimai nuo 2022 metų rugsėjo iki 2023 metų kovo mėnesio, deklaravo, kad išvežė į Kirgiziją kondicionierių produkcijos už daugiau kaip 1 milijoną eurų, o per visą veiklos laikotarpį, už daugiau nei 2,3 milijono eurų, tačiau Jungtinių Tautų prekybos duomenų bazėje esanti informacija, nurodo, kad per visą laikotarpį Kirgizija importavo kondicionierių produkcijos vos už 370 tūkstančių JAV dolerių, tad šis neatitikimas parodo, kad didžioji dalis įmonės „Vilpra“ eksportuotos produkcijos Kirgizijoje nepasiliko (Siena, 2024). Visa ši situacija leidžia daryti išvadą, kad Kirgizija yra vos tik oficiali eksportuojamos produkcijos „stotelė“, tačiau tikėtina, kad vežama produkcija pakeliui iškraunama Rusijoje arba Baltarusijoje, todėl taip pat kaip ir Kazachstano atveju, nesankcionuota valstybė tampa partnere pasiekti galutinį sankcionuotą subjektą ir tuo pačiu produkcijos vartotoją.

Abu šie pavyzdžiai parodo, kad susiduriama su rimtomis problemomis kai sankcionuoti subjektai naudojami trečiųjų šalių partnerių pagalbą sankcijų vengimui, tačiau kažkokios konkrečios priemonės nėra taikomos. Tai susiję su tuo, kad ES taikomos sankcijos nėra eksteritorinės – jos yra taikomos tik Europos jurisdikcijai ir kažkokia prievarta trečiosioms šalims paklusti sankcijomis nustatomam režimui yra negalima (European Union External Action, 2023). Siekiant keisti tai, galima būtų naudoti galutinio gavėjo patikrą, tuomet įmonės, eksportuojančios savo produkciją turėtų pateikti reikiamus dokumentus apie galutinį produkcijos vartotoją. Šių dokumentų pagrindu galima būtų nustatyti galutinio vartotojo asmenį, jo veiklos teritoriją ir specifiką, reputaciją ir kitus eksportuojamos produkcijos vartojimui reikalingus faktus. Žinoma, galėtų būti situacijų kuomet verslai nenorėtų pateikti šių dokumentų tiek sąmoningai, tiek dėl reikalavimo ignoravimo ar kitų priežasčių, tuomet galima būtų taikyti „žinojo arba turėjo žinoti“ baudžiamumo principą, kurio pagrindu galima būtų skirti administracines baudas arba apskritai apriboti įmonę nuo galimybės eksportuoti savo produkciją.

Siekiant globalesnio ir griežtesnio, papildomai galima būtų taikyti antrinių sankcijų modelį, taikomą JAV. Antrinių sankcijų galimybė leistų bausti ne tik pirminius pažeidėjus, tačiau ir jų partnerius, kurių noras bendradarbiauti leidžia sankcionuotoms valstybėms išvengti sankcijomis nustatytų ribojimų. (Dow Jones, 2025). ES naudojant antrines sankcijas, visų pirma reikėtų suformuoti tikslų modelį, kada ir kaip trečiosios valstybės turėtų būti įtraukiamos į sankcionuotų subjektų sąrašus, pavyzdžiui, dalyvavimas reeksporto schemose, dvigubos paskirties prekių tiekimas sankcionuotų valstybių sektoriams, tiesioginis ir netiesioginis eksportas į sankcionuotų valstybių teritorijas. Po šių pažeidimų nustatymo, galima būtų taikyti trečiosioms valstybėms reikalavimus dėl

eksporto ribojimo arba įvesti eksporto leidimų režimą. Tikėtina, kad naudojant tokias priemones galima būtų sureguliuoti tokių trečiųjų valstybių kaip Kazachstanas ir Kirgizija veiksmus, kokybiškiau valdyti eksporto spragą ir kitus sankcijų vengimo mechanizmus bei sureguliuoti tuos atvejus, kai pasinaudojant trečiosiomis valstybėmis yra pažeidžiamas sankcijomis nustatytas režimas.

Trečiasis būdas vengti ir apeiti sankcijas yra dokumentų klastojimo metodas. Vienas tokių atvejų - po įvestų sankcijų Rusija neketino laikytis jomis nustatomų ribojimų ir toliau tęsė naftos eksportą. Siekiant plėtoti naftos prekybą tarptautinėje rinkoje Rusija pradėjo klastoti dokumentus, nurodančius naftos kilmę bei reglamentuojančius jos mokestinį deklaravimą. Šiam klastojimui Rusijos naftos gavybos bei prekybos įmonės maišydavo išgaunamą naftą su kitų valstybių gaunama nafta, tokiu būdu pakeisdama žaliavos dokumentaciją, bylojančią apie jos kilmę ir nurodydama, kad naftos gavėja yra kita, nesankcionuota, valstybė, o tai leisdavo jai nevaržomai prekiauti šiuo produktu tarptautinėje rinkoje. Papildoma problematika regima ir per nesankcionuotų valstybių, tokių kaip Turkija, veiksmus, perdirbant naftą iš pirminės žaliavos, kurią išgauna Rusija, į benziną ar dyzeliną - kadangi sankcijos netaikomos perdirbtiems naftos produktams, Turkija šią perdirbtą produkciją laisvai parduoda Europoje, nepaisant to, jog pirminė žaliava, buvo Rusijos naftos sektoriaus įmonių veiklos rezultatas. (Lietuvos Rytas, 2023). Papildant dokumentų klastojimo atvejį bei sankcijų vengimo problematiką, neseniai internete atsirado vaizdinė medžiaga, kurioje matomi Šiaurės Korėjos kariai, kariaujantys Ukrainos teritorijoje. Šie kariai atvyko į Rusiją taip pat suklustotų dokumentų pagrindu, kadangi jiems buvo suteikiamos studentų vizos, o iš tikrųjų Šiaurės Korėjos piliečiai buvo naudojami kariniams veiksams prieš Ukrainą atlikti. Ukrainos žvalgybos duomenimis, vienas iš sužeistųjų Šiaurės Korėjos piliečių buvo sulaikytas karinėse teritorijose ir po atliktos apklausos paaiškėjo, kad jis turėjo suklustotus Rusijos asmens dokumentus bei jo kariniame biliete nebuvo jo nuotraukos, o tai rodo Rusijos siekį maskuoti Šiaurės Korėjos piliečių panaudojimą kariniams veiksams ir vengti sankcijomis nustatomų draudimų. Šiais veiksmais Rusijos Federacija pažeidė JT ST ginklų eksporto ir karinio pobūdžio bendradarbiavimo draudimų reikalavimus (Lietuvos Rytas, 2024).

Rusijos Federacija, apeidama sankcijas, naudojasi ir kriptovaliutų teikiamu anonimiškumu bei decentralizuotu veiklos modeliu, kadangi šios inovacijos dėka buvo lengva toliau telkti finansinę paramą kariniams veiksams ir tokiu būdu vengti sankcijomis sukurtų reikalavimų. 2022 metais Rusijos pilietis Andrey Zverev, save pateikęs kaip kontrabandininką, pasinaudojo kriptovaliuta „Tether“ bei atliko finansinį pervedimą Honkonge įsikūrusiai įmonei, gaminančiai elektroniką, kurios produkcija turėjo būti skirta

naudojimui Rusijos karinėje pramonėje. Kriptovaliutų decentralizuotumo ir anonimiškumo dėka A.Zverev, nepaisant sankcijomis apribotų finansinių pervedimų, nesunkiai atliko mokėjimą Honkongo įmonei ir įsigijo karui Ukrainoje reikalingą karinę įrangą. Kriptovaliutų rinkos laisvė parodo, kad tai yra didelė problema, kadangi priemonės reguliavimui yra kuriamos lėčiau, negu tobulėja skaitmeninės valiutos rinka (Crypto News, 2024).

Šie atvejai kelia rimtų klausimų dėl sankcijų efektyvumo bei tarptautinės politikos veiksmingumo ir viena iš problemų yra tai, kad sankcijos veikia reaktyviai - jomis yra reaguojama į jau kilusias problemas, o ne į tik kilsiančias ateityje. Ši spraga tampa realia galimybe sankcionuotoms šalims spėti sukurti bei pritaikyti sankcijų apėjimų mechanizmus, surasti naujus ekonominių santykių partnerius, gauti laiko atlikti kitus veiksmus, kurie leistų išvengti sankcijomis sukeltų ribojimų ir toliau išlaikyti finansinius santykius ir gaunamas pajamas. Kaip rodo Kazachstano ir Kirgizijos atvejais, antroji problema yra ta, kad sankcionuotos valstybės savo komercinius santykius vykdo su valstybėmis, kurios nėra įtrauktos į sankcionuotų subjektų sąrašą, tokiu būdu pasitelkiant reeksportą jos eksportuoja ar importuoja uždraustas prekes. Turkija taip pat patenka į šią sankcijų poveikio komplikaciją, kadangi perdirbama sankcionuotos valstybės naftos žaliava tampa legali ir laisva prekybai Europos bei kituose pasaulio regionuose po jos perdirbimo. Papildoma problema atsiranda kuomet sankcionuoti subjektai pasitelkia kriptovaliutų naudojimą komercinių santykiui vykdymui - dėl šio mokėjimo būdo decentralizuotumo trūksta mechanizmų, kurie galėtų įsitikinti piniginių pervedimų legalumu, tad sankcionuoti subjektai tuo naudojasi, o sankcijas taikantys subjektai nespėja reaguoti ir kurti patikros mechanizmų, kad pažabotų šiuos komercinius santykius, vykdomus kriptovaliutų pagrindu.

Išnagrinėti sankcijų apėjimo bei vengimo atvejai rodo, kad tarptautinė sistema susiduria su labai rimtais iššūkiais. Būdai, kaip išvengti sankcijomis taikomų reikalavimų, yra kuriami kur kas greičiau negu naujos, patobulintos ir sugriežtintos sankcijos ar tokių vengimų priežiūros ir vertinimo mechanizmai. Siekiant taisyti esamas problemas ateityje reikėtų apgalvoti antrinių sankcijų panaudojimo galimybę, galutinio vartotojo patikrą ir kitus būdus, analizuojamus šiame skyriuje. Ne ką mažiau svarbu yra siekti lanksčios sankcijų taikymo politikos bei stiprinti sankcijų stebėseną, kad nuolat kuriami nauji sankcijų apėjimo ir vengimo būdai būtų kuo greičiau ir efektyviau sureguliuojami.

3.3 Žmogaus teisių apsauga sankcijų taikyme

Tarptautinėje arenoje sankcijos yra dažnas reiškinys, o jos, kaip priemonė, pripažįstamos ganėtinai efektyviomis, tačiau jų taikymas kartais gali kelti klausimų, susijusių su žmogaus teisių apsauga ir jų pažeidimu. Svarbu suprasti, kad iš vienos pusės sankcijomis siekiama apsaugoti, pažaboti, sureguliuoti jau įvykusią ar tik kilsiančią ateityje žalą, tačiau, iš kitos pusės, taikant sankcijas galima padaryti neigiamą poveikį pažeidžiant žmogaus ar kitas visuotinai pripažįstamas teises.

JT valstybėms narėms 103-uoju JT Chartijos straipsniu yra nustatyta pareiga laikytis Chartijos nustatytų įsipareigojimų nepaisant to, kad šie reikalavimai gali prieštarauti kitoms sutartims, tarp kurių gali būti ir Europos Žmogaus Teisių Konvencija (JT Chartija, 1965). Dėl to gali kilti tam tikrų problemų, kadangi prieš tai aprašytas JT Chartijos reikalavimas ir JT ST komitetų sprendimų priėmimui nėra taikomos konkrečios procedūros, kuriomis vadovaujantis, asmenys galėtų skusti šiuos sprendimus. Ši situacija pakito 2005 m., kuomet pasaulio viršūnių susitikime buvo raginama JT ST užtikrinti skaidrias sankcijų taikymo procedūras, leidžiančias asmenims teikti skundus dėl priimamų sprendimų. Iš to seka JT ST 1730 (2006) Rezoliucija, numatanti mechanizmą, kurio pagrindu asmenys galėtų teikti prašymus dėl jų išbraukimo iš sankcionuotų subjektų sąrašo (2006 m. gruodžio 19 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1730).

Tiek JT, tiek ES taikomam sankcijų režimui, taikomi tie patys žmogaus teisių apsaugos standartai, numatomi JT chartijos pagrindu. Tai vienas iš dokumentų, numatantis garantijas, kad ES sankcijos būtų suderinamos su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis. Šis dokumentas svarbus ne vien ES lygmeniu, bet ir nacionaliniu, kadangi numato kokias teises reikia užtikrinti taikant ir nacionalines sankcijas. Pagal šioje Chartijoje numatomus reikalavimus, svarbu įsitikinti, kad taikant sankcijas yra laikomasi jau minėto proporcingumo principo, nes kiekvienos priemonės panaudojimas turi atitikti siekiamo tikslo balansą bei nevaržyti taikomam subjektui jo teisių nepagrįstai. Chartijos 13 straipsnis įtvirtina teisę į veiksmingą teisinę apsaugą ir nepriklausomą teismą, tai reiškia, kad bet kuris subjektas kuriam buvo pažeistos teisės, gali jas ginti teisiniu būdu. Chartijos 17 straipsnis numato teisę į nuosavybę ir reglamentuoja, kad sankcijos, orientuotos į turto konfiskavimą arba užšaldymą turi būti proporcingos ir teisėtos. Prie 17 straipsnio galima prijungti 49 ir 6 Chartijos straipsnius, reglamentuojančius nubaudimą už nusikaltimus ir teisę į asmens neliečiamybę ir laisvę. Chartijos 47 straipsnis numato, kad asmenims suteikiama veiksminga teisinė apsauga ir teisminis peržiūrėjimas, o tai reiškia, kad asmenys turi teisę teisiškai gintis kai jiems neteisėtai taikomos sankcijos arba kai jos yra ginčytinos. Tiek 13,

ties 47 JT chartijos straipsniai reglamentuoja asmenų teisę į veiksmingą teisinę gynybą, tačiau skirtumas tarp jų yra toks, kad 13 straipsnis garantuoja teisę kreiptis į nacionalinį teismą dėl savo teisių pažeidimų nepriklausomai nuo to kas sukėlė žalą, o JT chartijos 47 straipsnis yra specifinis ir reglamentuoja asmens teisę į teisinę apsaugą bei nepriklausomą ir nešališką teismą kai jam buvo sukelta žala neteisėtai pritaikius sankcijas. (Europos Sąjungos pagrindinių teisių Chartija, 2016).

Europos Žmogaus Teisių Konvencija (toliau - EŽTK) yra tiesiogiai susijusi su sankcijų taikymu, kai reikia užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių apsaugą. EŽTK prasme yra svarbu nustatyti ar sankcijos yra taikomos proporcingai nėra per griežtos, taip pat ar sudarytos galimybės subjektams ginti savo teises. EŽTK pagrindiniai straipsniai, įtvirtinantys sankcijų taikymo standartus yra: 5 straipsnis, įtvirtinantis asmens teisę ir laisvę į neliečiamybę, ir leidžiantis subjektams juo remiantis gintis nuo neteisėtų sulaikymų ar laisvės ribojimų; 6 straipsnis - įtvirtina asmenų galimybę teisiškai gintis nuo neteisėto sankcijų taikymo ir esant būtinybei kreiptis į teismą; 8 straipsnis - šio straipsnio pagrindu numatomas draudimas kištis į asmens privatą gyvenimą (dažniausiai taikant judėjimo apribojimus arba duomenų rinkimo sankcijas). Visas šis apsaugos modelis, kuris yra aprašomas EŽTK yra įgyvendinamas per Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (toliau - ESTT), pagrindinę instituciją, nagrinėjančią, ar reikalavimai pagal prieš tai paminėtus straipsnius sankcijų taikymo procese nebuvo pažeisti (Europos Žmogaus Teisių Konvencija, 1950).

Vienas ryškiausių praktinių pavyzdžių yra Al-Qaeda ir Talibano sankcijų režimas, įtvirtintas JT ST 1267 Rezoliucija, pagal kurią nustatytas mechanizmas žmones, susijusius su teroristine veikla, įtraukti į sankcionuotų asmenų sąrašus, tačiau jiems nebuvo suteikta teisė tokius įtraukimus ginčyti ar skųsti nepriklausomam teismui. Remiantis šia rezoliucija ES priėmė atitinkamus reglamentus, kurių pagrindu ES įšaldė tam tikrų asmenų finansinius išteklius. Po nesėkmingo bandymo skųsti tokius sprendimus pirmosios instancijos teisme, kuriame buvo motyvuojama, kad ES privalėjo vykdyti JT ST rezoliucijų pagrindu priimamus sprendimus, Saudo Arabijos verslininkas Yassin al-Kadi kreipėsi į ESTT dėl esą nepagrįsto jo įtraukimo į šį sąrašą. ESTT nusprendė, kad Saudo Arabijos verslininkas buvo nepagrįstai įtrauktas į sankcionuotų subjektų sąrašą, kartu konstatuodamas, kad ES, įgyvendinant JT sankcijas, privalo laikytis pagrindinių žmogaus teisių apsaugos standartų, tarp kurių patenka tiek pagrįstų kaltinimų reikalavimas, tiek ir teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission C-402/05 P, 2008). Šioje byloje buvo panaikintos Yassin al-Kadi pritaikytos sankcijos, kadangi toks pažeidimas taip teisinės gynybos nesuteikimas ir informacinis trūkumas,

panaikina pritaikytas sankcijas. Papildomai, ši byla tapo rezonansine ir dėl to, kad po šio ESTT priimto sprendimo buvo įsteigtas Ombudsmeno institutas, suteikiantis teisę asmenims teikti prašymus dėl jų išbraukimo iš sankcionuotų asmenų sąrašo.

Dar viena reikšminga byla – Nada byla, kurioje pareiškėjas buvo įtrauktas į sankcionuotų subjektų sąrašą, kartu su kitais Talibano ir Al-Qaeda asmenimis už įtariamą finansinę paramą teroristineje veikloje. Šveicarija uždraudė pareiškėjui išvykti iš Kampjonės teritorijos Italijoje, kuri yra apsupta Šveicarijos teritorijomis. Nagrinėjant šį atvejį, EŽTT nustatė, kad toks ribojimas buvo nepagrįstas, nes asmens judėjimo laisvė buvo suvaržyta ir buvo pažeistas šeimos privatumo ir gyvenimo principas. Nustatydama šiuos ribojimus, Šveicarija neatsižvelgė individualiai, tai yra Šveicarija nenagrinėjo ar asmuo tikrai kelia grėsmę ir nesiaiškino dėl asmens sveikatos būklės, kuri buvo sutrikusi. Šioje situacijoje, kartu su EŽTK 8 straipsniu, saugančiu privatų šeimos gyvenimą, buvo pažeistas ir EŽTK 13 straipsnis, reglamentuojantis asmenų galimybę ginti savo teises, kadangi Šveicarija nesuteikė pareiškėjui joki veiksmingų priemonių ginti savo teisinę poziciją ir pasiekti jo pavardės pašalinimą iš sankcionuotų subjektų sąrašo (International Justice Resource Center, 2012). Šioje byloje nebuvo panaikintos pareiškėjui pritaikytos sankcijos, kadangi EŽTT negali panaikinti JT sankcijų, tačiau Šveicarija buvo įpareigota ištaisyti žmogaus teisių apsaugos trūkumus. Šioje byloje suformuota taisyklė susideda iš to, kad nepaisant to, kad valstybės narės tarptautines sankcijas įgyvendina JT sprendimų pagrindu, žmogaus teisių apsaugos pareiga lieka valstybėms narėms ir jos turi numatyti mechanizmus asmenims ginti savo teises arba kaip šiuo atveju, reikės atsakyti už šių mechanizmų netaikymą ir EŽTK pažeidimus.

Šalia Nada bylos, panaši situacija kilo ir Al-Dulimi byloje, kuomet asmuo buvo įtrauktas į sankcionuotų subjektų sąrašą, jo turtas išaldytas, o nacionaliniai Šveicarijos teismai atsisakė nagrinėti situaciją dėl esą kompetencijos neturėjimo JT sankcijų nagrinėjime (Case of Al-Dulimi And Montana Management Inc. V. Switzerland, 2016). Tokie Šveicarijos nacionalinio teismo veiksmai faktiškai atėmė iš pareiškėjo galimybę ginti savo teises teisiniu būdu. EŽTT pabrėžė, kad Šveicarija turėjo pareigą bent patikrinti asmens tapatybę ir suklydimo galimybę, dėl kurios asmuo buvo įtrauktas į sąrašą. Taip pat kaip ir Nada byloje, šioje byloje pareiškėjui sankcijos taip pat nebuvo panaikintos, dėl EŽTT negalėjimo panaikinti JT taikomų sankcijų, taigi, Šveicarija turėjo pasirūpinti žmogaus teisių apsauga mechanizmu ir ieškoti interesų pusiausvyros ir suteikti bent minimalią įmanomą teisių gynybos galimybę pareiškėjui.

JAV taikomas sankcijų režimas Iranui žinomas kaip vienas griežčiausių, kadangi apima labai įvairius prekių bei paslaugų sektorius. Kaip ir minėta pirmajame skyriuje, šis

režimas dar labiau sugriežtėjo po to, kai Iranas pasitraukė iš bendro visapusiško veiksmų plano (JCPOA) ir jo atžvilgiu buvo pradėti taikyti antriniai finansiniai ribojimai, dėl ko šalis susidūrė su masiniais sunkumais importuojant įvairias gyvybiškai svarbias prekes, pavyzdžiui, medicinos gaminius. Šie dideli ribojimai privertė JAV imtis veiksmų ir 2019 metais buvo pritaikytas antrasis, humanitarinių išimčių iš sankcijų, žmogaus teisių apsaugos mechanizmas – Šveicarijos humanitarinės prekybos susitarimas (toliau – SHTA), pagal kurį Šveicarijos bankams buvo leista apdoroti finansinius pavedimus, skirtus humanitarinių prekių įsigijimui. Tam, kad ši naujai įvesta priemonė netaptų įrankiu išnaudoti šiuos mokėjimus karinių įsigijimų finansavimui ar sankcijų vengimui, Šveicarijos vyriausybei buvo pavesta stebėti vykdomas finansines operacijas. Tokia humanitarinė išimtis leido išvengti labai blogų padarinių, kadangi jeigu nebūtų sudarytas SHTA susitarimas, griežtas sankcijų režimas nulemtų medicininę krizę Irane, dėl kurios dauguma sveikatos žalą patyrusių civilių negautų reikiamų medikamentų, o tuo pačiu išaugtų mirtingumas, nes dėl skiepų trūkumo galėtų kilti įvairių virusų protrūkiai, kurių suvaldymui Iranas neturėtų resursų. Humanitarinių išimčių mechanizmas, nepaisant itin griežto taikomo sankcijų režimo, leidžia saugoti fundamentalias žmogaus teises ir nepažeisti nekaltų civilių laisvių (State Scertariat of Economic Affairs, 2025).

Trečiasis būdas, kuriuo siekiama vykdyti žmogaus teisių apsaugą taikant sankcijas, yra mechanizmai sankcijų poveikio stebėsenai. Kaip praktinį pavyzdį galima įvardinti JT stebėsenos misiją Šiaurės Korėjos sankcijų poveikiui, dėl kurios JT ST sudarė ekspertų grupę, kurios užduotis buvo nuolat vertinti, kaip sankcijos veikia Šiaurės Korėjos režimą ir jos piliečius (United States Security Council Resolution 1874, 2009). Iš 2009 metais pateiktos šios Rezoliucijos pagrindu įsteigtos ekspertų vertinimo komisijos ataskaitos buvo matyti, kad Šiaurės Korėja susiduria su rimtomis humanitarinėmis problemomis energetikos sektoriuje. Šios problemos trukdė tarptautinėms organizacijoms teikti pagalbą, tad reaguodama į šiuos nesklandumus JT suteikė specialius leidimus humanitarinių, maisto ir medicinos prekių tiekimui. Šio mechanizmo pritaikymas Šiaurės Korėjai leido išvengti maisto ir vaistų krizės, išaugusio mirtingumo ir neleido griežto sankcijų taikymo režimo išnaudoti kaip propagandinės priemonės (United States Security Council Resolution 1874, 2009).

Žmogaus teisių apsaugos standartai yra svarbi priemonė siekiant patikrinti sankcijų pagrįstumą ir teisėtumą. Tai rodo tiek Kadi, Nada, Al-Dulimi bylos, tiek ir griežtas sankcijų režimas, taikomas Iranui ir Šiaurės Korėjai. Kaip parodo Kadi byla, teisinės gynybos ir veiksmingos gynybos neužtikrinimas lemia ne tik sankcijų panaikinimą, tačiau ir galimybes tarptautinei bendruomenei tobulėti, kadangi po sprendimo šioje byloje priėmimo buvo

įsteigtas Ombudsmeno institutas. Nada ir Al-Dulimi bylos išsiskiria tuo, kad šiose bylose nors sankcijos ir nebuvo panaikintos, tačiau Šveicarija buvo įpareigota taisyti žmogaus teisių apsaugos pažeidimus. Sėkmingais atvejais galime laikyti ir JAV sankcijų režimus, skirtus Iranui ir Šiaurės Korėjai. Efektyvus stebėsenos mechanizmas ir JT ekspertų grupės veikla tapo kertine priežastimi, leidusia suderinti griežtą sankcijų režimą su žmogaus teisių apsauga, padėjusia išvengti didelių humanitarinės krizės padarinių. Tiek ES, tiek JT deklaruoja žmogaus teisių apsaugą, tačiau realybė bei praktiniai pavyzdžiai rodo, kad tiksliniams subjektas nesuteikiamas efektyvus veiksmingos teisinės gynybos mechanizmas, o tai nulemia žmogaus teisių apsaugos standartų pažeidimus.

3.4 Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos ir Lietuvos sankcijų režimo tobulinimas

Tarptautinės ir ES politikos taikomos sankcijos yra labai dinamiškas reiškinys, o tai reiškia, kad jų tobulinimas turi vykti ne ką mažesniu tempu nei pačių sankcijų režimų kūrimas. Atsižvelgiant į nuolat kintančias ekonomines ir geopolitines realijas, sankcijų režimų tobulinimas turėtų būti nesustojantis procesas, skirtas sankcijų efektyvumui didinti, jų neišvengiamumui ir neigiamų pasekmių civiliams mažinimui.

Siekiant ištirti, kokius tobulinimo metodus galima būtų taikyti egzistuojantiems sankcijų mechanizams, reikėtų pradėti nuo to, kokie yra pagrindiniai būdai, kenkiantys efektyviam sankcijų mechanizmų veikimui. Remiantis Bryan R. Early ir identifikuojant veiksnius, kurie trukdo sklandžiai veikti sankcijų mechanizams, dažniausiai pasireiškianti problematika susideda iš dviejų aspektų – pirmas, tai trečiųjų šalių veiksmai, kurie yra orientuoti į finansinę naudą ir antras, siekis politiškai bendradarbiauti, todėl dažniausiai sklandų sankcijų režimo veikimą sutrikdo būtent trečiųjų valstybių noras bendradarbiauti su sankcionuotomis valstybėmis, siekiant pelno arba politinių tikslų. Visų pirma, siekiant tobulinti esamą sankcijų mechanizmą, reikėtų užtikrinti kuo aukštesnį tarptautinį bendradarbiavimą ir veiksmų koordinavimą, kadangi kuo globaliau bus taikomos sankcijos, tuo mažiau trečiosios valstybės ims bendradarbiauti su sankcionuotais subjektais. Antra, trečiosios šalys turėtų būti atidžiai stebimos taikomo sankcijų režimo fone tam, kad būtų vykdoma prevencija dėl bendradarbiavimo su sankcionuotais subjektais. Taigi, šiam tikslui turėtų būti kuriami stebėjimo mechanizmai trečiųjų šalių atveju (Early, 2021). Bendrai, sankcijų politika ir mechanizmai nuolat turėtų išlikti dinamiški ir lankstūs, siekiant, kad jie atitiktų šiandienos politinę situaciją, tačiau sankcijos taip pat turėtų būti

nukreiptos taip, kad nepažeistų žmogaus teisių, saugotų civilius gyventojus bei neleistų atsirasti humanitarinėms krizėms kaip toliau bus detalizuojama remiantis Irano atveju.

Pastarasis intensyvus sankcijų taikymo laikotarpis tapo aktyviu periodu JT siekiant tobulinti esamą sankcijų režimą. Vienas reikšmingiausių įvykių šia tema buvo JT ST Rezoliucija, kurios pagrindu leista, nepaisant griežtų sankcijų, Šiaurės Korėjai tiekti humanitarines prekes. Kaip minėta praeitame skyriuje, šie sušvelninimai leido išvengti itin neigiamų pasekmių, kadangi dėl humanitarinių prekių trūkumo galėjo išaugti mirtingumas bei ligų paplitimas. Tokių priemonių taikymas, kuriomis yra randama pusiausvyra tarp griežtų ribojimų ir žmogaus teisių, gali būti vertinama kaip sankcijų režimo tobulinimo pavyzdys (State Secretariat of Economic Affairs, 2025).

ES regionui pastarasis laikotarpis tapo itin svarbiu, siekiant didinti sankcijų efektyvumą – vienas tokių pavyzdžių galėtų būti ES priimta Direktyva 2024/1226, kurios pagrindu ES siekia unifikuoti sankcijų pažeidimų baudžiamumą visose valstybėse narėse, kadangi anksčiau buvęs sankcijų pažeidimų baudimo modelis priklausė išskirtinai nuo valstybėje narėje egzistuojančio teisinio reglamentavimo, tad naująja direktyva siekiama taikyti vienodus kriterijus dėl pažeidimų visose valstybėse narėse, bei suvienodinti šių pažeidimų pasekmes (2024 metų balandžio 24 dienos Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2024/1226).

Antras ES bandymas tobulinti sankcijų režimą yra sukuriant ES sankcijų stebėjimo mechanizmą, kurio pagrindu būtų užtikrinama, kad visos valstybės narės siektų efektyvaus sankcijų taikymo. Šio mechanizmo dėka leidžiama identifikuoti atvejus, kuomet atsiranda atitinkamos sankcijų taikymo spragos arba yra pastebimos sankcijų apeidinėjimo ir vengimo aplinkybės. Šio mechanizmo veikimo principas yra sistemingas ir detali duomenų analizė bei kontrolė, kuri leidžia identifikuoti nestandartinius prekybos, finansinių pervedimų, eksporto ar importo būdus. Praktiniu pavyzdžiu galėtų tapti Kazachstano valstybės veiksmai, kuriais buvo reeksportuojama uždrausta produkcija, todėl šio mechanizmo pagrindu ES ėmė glaudžiai bendradarbiauti su šia valstybe ir pradėjo procesus, skirtus aukštesnei reeksporto kontrolei (European Parliament, 2023).

Lietuvoje taikomas tarptautinių sankcijų modelis yra decentralizuotas, kas reiškia, kad tam tikra valstybės institucija yra atsakinga už į jos kompetenciją patenkančių sankcijų vykdymą ir kontrolę. Tarptautinių sankcijų įgyvendinimas Lietuvoje pavestas Lietuvos nacionalinėms institucijoms. LR Tarptautinių sankcijų 10 straipsnis reglamentuoja, kad sankcijų įgyvendinimas Lietuvoje yra decentralizuotas, todėl skirtinga institucija yra atsakinga už skirtingą vaidmenį, pavyzdžiui URM yra atsakinga sankcijų koordinavimą bei ataskaitų ES ir JT teikimą. Muitinės departamentas yra atsakingas už eksporto ir importo

ribojimus, nustatytus sankcijomis. Lietuvos bankas prižiūri, kad finansinėmis sankcijomis sukurti ribojimai nebūtų pažeidžiami ir finansinės operacijos būtų teisėtos, o visos įšaldyti numatytos lėšos būtų įšaldytos, taip pat į Lietuvos Banko kompetenciją patenka draudimo išmokų reguliavimas pagal draudimo sutartis su sankcionuotais asmenimis. Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos yra atsakinga už finansinius nusikaltimus, pinigų plovimo atvejus bei bendradarbiavimą tarptautinėje arenoje, kad būtų pažabojami sankcijų apėjimo bandymai (Lietuvos Respublikos Tarptautinių sankcijų įstatymas, 2004). Kadangi institucijų yra daug, iš to kyla rizika neturėti vieningos strategijos ir informacinių mainų, todėl yra aktualu tobulinti Lietuvoje taikomų sankcijų mechanizmą ir pradėti taikyti visapusišką institucijų atsakomybės prisiėmimo modelį. Taikant šį pakeitimą, būtų stebima ar nėra institucijų, kurios nepagrįstai delsia ar ignoruoja vykdyti jai pavestas funkcijas, susijusias su sankcijų taikymu (Verslo Žinios, 2023). Tokia kontrolė reikalautų atitinkamo priežiūros mechanizmo įdiegimo, pagal kurį pavyzdžiui kas kelis mėnesius, valstybės institucijos turėtų pateikti ataskaitas Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Siekiant papildomo aiškumo ir skaidrumo, galėtų būti numatomi atitinkami kokybės rodikliai, kuriais remiantis galima būtų įvertinti kaip kokybiškai atitinkama valstybės institucija atliko savo darbą sankcijų taikymo veiklos teritorijoje. Lietuvoje naudojamas decentralizuotas modelis yra veiksmingas, kadangi sankcijų išskirstymas pagal institucijų kompetenciją užtikrina kokybiškesnį jų taikymą ir rezultatus, nes institucijose dirbantys specialistai taiko sankcijas pagal konkrečią jų profesinę sritį, todėl pats modelis pakeitimo nereikalauja. Tačiau decentralizuotas tarptautines sankcijas taikančių institucijų modelis galėtų geriau veikti su centralizuotu koordinavimu, kuomet Užsienio Reikalų Ministerijai būtų pavesta užtikrinti vienodą sankcijų taikymo praktiką, koordinuotai skatinti bendradarbiavimą ir kurti reikiamą institucijų veiklai darbo metodiką.

Pastarasis laikotarpis reikalauja itin dinamiško sankcijų lankstumo ir tikslingumo, todėl JT taikomoms sankcijoms yra labai aktualus sankcijų selektyvumas – jų taikymas konkreitiems subjektams, stengiantis išvengti neproporcingo ribojimo tiems, kas nėra susijęs su atitinkamu tarptautinės teisės pažeidimu. ES regimas aiškus sankcijų mechanizmo centralizavimas, ES per pastarąjį laikotarpį žengė reikšminga žingsnį priimant Direktyvą 2024/1226, kurios pagrindu yra siekiama harmonizuoti sankcijų vykdymą tarp valstybių narių, todėl tikėtina, kad tokie ir panašūs į šiuos pokyčiai lems veiksmingesnę sankcijų taikymo analizę bei vidinį bendradarbiavimą. Lietuvos atveju, decentralizuotas sankcijų modelis gali pasižymėti profesionaliu sankcijų taikymu bei priežiūra, tačiau centralizuotas koordinavimo modelis galėtų leisti pasiekti dar geresnius rezultatus sankcijų

taikymo srityje, nacionaliniu lygmeniu. Apibendrinant, tiek JT, tiek ES, tiek Lietuvos atvejais, aiški sankcijų vykdymo struktūra, veiksmingas koordinavimas, tikslingas jų taikymas, stebėseną bei priežiūrą yra pagrindinės taisyklės, kurias naudojant galima kurti naujas priemones siekiant tobulinimo sankcijų taikymo srityje.

IŠVADOS

1. Atlikus analizę buvo atskleista, kad sankcijų reglamentavimas, vykdomas tarptautiniu, ES ir nacionaliniu Lietuvos lygmeniu turi aiškiai atskirtą teisinę bazę, kur kiekvienas lygmuo turi savitas taikymo ir vykdymo savybes, tačiau tarpusavyje tarp lygmenų veikiantis ir derančiai funkcionuojantis. Tarptautiniu mastu taikomų sankcijų pagrindinis šaltinis yra JT Chartija, kuris ne vien reglamentuoja sankcijų sistemą, tačiau taip pat nustato ir jų taikymo mechanizmus, tikslus bei rūšis. Tarptautinių sankcijų taikymo kompetencija yra priskirta JT ST - tai yra pagrindinė sankcijas skirianti institucija ir jos sprendimai yra privalomi visoms valstybėms narėms. ES sankcijų sistema yra reglamentuojama ES sutartimis, Europos Parlamento bei ES Tarybos teisės aktais. Svarbiausi dokumentai, teisiškai įtvirtinantys sankcijų galimybę ES mastu, yra SESV ir ES pagrindinių teisių chartija. ES sistemoje taikomų sankcijų pagrindinis tikslas sutampa su tarptautiniu mastu taikomų sankcijų uždaviniais - palaikyti tarptautinę taiką, užtikrinti tarptautinės teisės laikymąsi. Tuo tarpu Lietuvos sistemoje sankcijos yra reglamentuojamos LR tarptautinių sankcijų įstatymu, kuris numato tiek galimą Lietuvos vaidmenį, kai ji sankcijas taiko ES pavedimu, tiek galimybę Lietuvai sankcijas taikyti savarankiškai, nepriklausant nuo ES. Pirmoji sankcijų klasifikacija, analizuojama 1.2.1 skyriuje, atskleidė, kad ekonominės, finansinės, diplomatinės, karinės bei sporto sankcijos yra pagrindiniai instrumentai, kuriais reguliuojami tarptautiniai santykiai ir juose užsimezgantys konfliktai. Sankcijų rūšys yra labai įvairios ir gali būti skirstomos ne tik pagal taikymo subjektą, bet ir remiantis siekiamais tikslais ar taikomų priemonių pobūdžiu, taip pat, taikomos atsižvelgiant į tai ar yra siekiama nubausti, įspėti ar atgrasyti tikslinį subjektą nuo jo žalingų veiksmų. Kaip atskleidė trys sankcijų rūšių analizės, sankcijomis yra siekiama lanksčiai reaguoti į tarptautinės bendruomenės iššūkius, maksimaliai palaikant balansą tarp teisėtų priemonių ir siekiamų tikslų.

2. Tiriant tarptautinių, ES ir Lietuvos sankcijų mechanizmus ir jų veikimo principus darytina išvada, kad nepaisant, koku mastu yra taikomos sankcijos, jų tikslas išlieka panašus - tarptautinės taikos palaikymas, agresijos valdymas bei žmogaus teisių apsauga. JT ST taikomą sankcijų mechanizmą galime laikyti esminiu tarptautinės teisės užtikrinimo įrankiu, tačiau jis yra ribojamas veto teisės galimybės. JT ST nuolatinės narės - Kinija, Rusija, JAV, Jungtinė Karalystė bei Prancūzija - turi teisę blokuoti bet kokią siekiamą įvesti sankcijų režimą, o tai priveda prie JT sankcijų nepriėmimo ar neįgyvendinimo. Ši veto teisės problematika parodo, kad ji JT ST padaro bejėgę, kuomet nuolatinės narės pasinaudoja turimu veto. Istoriškai, veto teise buvo pasinaudota 263 kartus, tad šios teisės

pasinaudojimo galimybę galime laikyti opia problema. ES sankcijų priėmimo mechanizmas yra paremtas visų valstybių narių vienbalsiu sprendimu, todėl toks priėmimo modelis, nors ir atspindi bendrą sąjungos užsienio politiką, tuo pačiu kartais tampa ir blokuojančia priemone sprendimų priėmimo. Ištirtas Vengrijos pavyzdys atskleidė problematiką, susijusią su vienbalsiu balsavimo modeliu. Lietuvos ribojamųjų priemonių mechanizmas gali veikti tiek taikant tas, kurias taiko ir tarptautinė bendruomenė, tiek ir Lietuvai veikiant savarankiškai bei naudojantis jai suteikta diskrecija taikyti savarankiškas sankcijas, o tai reglamentuoja LR tarptautinių sankcijų įstatymas. Tačiau visais atvejais Lietuva, taikydama tokią sankcijų rūšį, turi atsižvelgti į tarptautinės teisės reikalavimus bei tarptautinius įsipareigojimus.

3. Ekonominis sankcijų poveikis yra labai svarbus faktorius, kuris daro spaudimą sankcionuojamiems subjektams. Magistro darbe tiriamas atvejis su Rusija rodo, kad sankcijomis sukeltas poveikis yra nemažas, tai identifikuoti leidžia staiga po sankcijų pritaikymo kritęs Rusijos rublio kursas, BVP bei negautų pajamų suma. ES ėmėsi plačiai sankcionuoti įvairius Rusijos valstybės sektorius ir nors ir pirminis sankcijų poveikis buvo mažesnis negu tikėtis, vertinti reikėtų poveikį ilguoju laikotarpiu, o ne trumpuoju. Iš pirmo, Rusija sugebėjo labai gerai prisitaikyti prie sankcijomis sukurto režimo ir trumpuoju laikotarpiu ji net pagerino savo ekonomiką, ilguoju laikotarpiu yra matomas ekonominis nuosmukis, kuris planuojamas didėti ir toliau. Sankcijomis nustatomi ekonominiai ribojimai gali būti vertinami kaip veikiantys ir efektyvūs sprendžiant pagal tai, kad Rusijos ekonominiai rezultatai ilguoju laikotarpiu yra blogėjantys, todėl nereikėtų atsižvelgti į trumpojo laikotarpio rodiklius.

4. Sankcionuojami subjektai naudoja įvairius vengimo modelius, siekdami nepatirti sankcijomis nustatomų ribojimų, veikiančių jų ekonominį, finansinį ar politinį stabilumą. Praktiniai sankcijų vengimų atvejai atskleidė, kad dažniausiai pasitaikantys sankcijų vengimo būdai apima prekybos per trečiąsias valstybes, reeksporto, fiktyvių įmonių steigimo, dokumentų klastojimų ar finansinių operacijų decentralizavimo modelių pasitelkimą. Ištirti sankcijų vengimo atvejai rodo, kad sankcijų vengimas tobulėja greičiau nei spėjama pritaikyti naujus prevencijos ar sankcijų laikymosi kontrolės mechanizmus, o tai leidžia sankcionuojamiems subjektams ieškoti teisinių spragų ir visapusiškai vengti sankcijomis nustatyto režimo. Kazachstano reeksporto ir įmonės „Vilpra“ eksporto atvejų analizė parodė, jog trečiųjų šalių noras bendradarbiauti yra opi problema, todėl siekiant pažaboti tai, reikėtų svarstyti galutinio vartotojo patikros, „žinojimo arba turėjimo žinoti“ modelių taikymą, kad komerciniai santykiai vykdomi su sankcionuotais subjektais būtų labiau reguliuojama. JAV tai išsprendžia naudojant antrines sankcijas, tačiau ES taikomos

sankcijos nėra eksteritorinės, o tai neleidžia pritaikyti sankcijų Kazachstanui ir Kirgizijai dėl komercinių santykių ribojimo.

5. Žmogaus teisių apsauga sankcijų taikyme yra jautrus klausimas, tačiau, kaip parodė praktinių atvejų tyrimas, išvengti žmogaus teisių pažeidimo taikant itin griežtus sankcijų režimus padeda tikslinių sankcijų taikymas, humanitarinės išimtys ir sankcijų poveikio stebėseną. Paminėti mechanizmai užtikrina, kad sankcijos būtų nukreiptos į konkrečius su pažeidimais susijusius asmenis ir nepelnytai neapribotų nekaltų civilių teisių ir laisvių. Vertinant humanitarinių išimčių taikymo metodą, jis yra būtinas siekiant tiek griežto sankcijų režimo palaikymo, tiek ir pagalbos teikimo sankcionuotos valstybės civiliams. JT stebėsenos misija Šiaurės Korėjoje atskleidė, kad patiriami sunkumai energijos sektoriuje gali tapti priežastimi šalia sankcijų taikyti ir humanitarinės pagalbos priemones. Prie sėkmingo žmogaus teisių apsaugos reikalavimo prisideda ir Kadi byla, tapusia svarbiu precedentu ir įtvirtinusią teisę į teisingą procesą ir teisminę gynybą. Po šios bylos buvo sukurtas ES Ombudsmeno institutas, suteikiantis teisę sankcionuotiems subjektams skusti ir ginčyti jų įtraukimą į sankcionuotų asmenų sąrašus. Ištyrus Nada ir Al-Dulimi bylas, jas galime vertinti mažiau sėkmingais pavyzdžiais, lyginant su Kadi byla, tačiau nors šiose bylose ir galų gale sankcijos pareiškėjui nebuvo panaikintos, pareiškėjui buvo suteikta teisinės ir veiksmingos gynybos galimybė. Ateityje, siekiant tobulinti esamą sankcijų politiką bei mechanizmus, reikėtų orientuotis į didesnio skaidrumo, teisingumo, sankcijų stebėsenos bei technologinių integracijų siekius. ES jau yra žengusi žingsnį link šių siekių įgyvendinimo, priimdama Direktyvą (ES) 2024/1226, kurios pagrindu yra siekiama unifikuoti sankcijų pažeidimų baudžiamumą tarp valstybių narių ir įgyvendinti naujas duomenų analizės technologijas, leidžiančias geriau stebėti sankcijų vengimo atvejus. Lietuvos atžvilgiu, sankcijų vykdymas yra decentralizuotas, tačiau tai nedraudžia turėti centralizuoto koordinavimo. Kaip išnagrinėta, Užsienio Reikalų Ministerija galėtų atlikti šių institucijų veiklos koordinavimą bei nustatyti harmonizuotą darbo metodiką, siekiant efektyvesnio rezultato sankcijų taikyme.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Jungtinių Tautų Chartija (1945). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 15-557.
2. Europos Žmogaus Teisių Konvencija. (1950). *Europos Žmogaus Teisių Teismas*. p. 7, 9, 10.
3. Lietuvos Respublikos Seimas (1997). Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997-01-08, Nr. 2-16, I, II skyrius.
4. Lietuvos Respublikos Seimas (2004). Tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-04-29, Nr. 68-2369, II skyrius.
5. Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 68-2369.
6. 2006 m. gruodžio 19 d. JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1730.
7. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija 1718 (2006). *S/RES/1718 (2006)*.
8. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2009). *OL C 202*, 2016.
9. United Nations Security Council (2009). Panel of Experts Resolution 1874, 2009. *2010-10-05 S/2010/571*.
10. Europos Sąjunga (2024). Tarybos reglamentas (ES) Nr. 833/2014. *OL L 229*, 2014.
11. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija 2231 (2015). *S/RES/2231 (2015)*.
12. Europos Sąjungos sutarties 2016 m. birželio 7 d. suvestinė redakcija 2016/C 202/1. *LT C 202*, p. 21.
13. Europos Sąjunga. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo: suvestinė redakcija. Oficialus leidinys. 2016/C 202/1. *LT C 202*, p. 7, 8, 9, 15.
14. Lietuvos Respublikos Seimas (2017). Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas. 2017 m. balandžio 20 d. Nr. XIII-306.
15. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba. (2017). Rezoliucija 2374. *2017-09-05, S/RES/2374*.
16. Lietuvos Respublikos Seimas (2020). Rezoliucija dėl sankcijų Baltarusijos pareigūnams, atsakingiems ar prisidėjusiems prie Baltarusijos respublikos prezidento rinkimų rezultatų klastojimo, smurto ir represijų prieš taikių protestų dalyvius ir kitų žmogaus teisių pažeidimų. 2020-09-24, Nr. XIII-3303.
17. Lietuvos Respublikos Seimas (2023). Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas. *TAR*, 2023-04-21, Nr. 7804.

18. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2024 m. balandžio 24 d. (ES) 2024/1226. *OL L*, 29 balandžio, 2024.

Specialioji literatūra

19. Baldwin, D. A. (1985). *Economic Statecraft*. Princeton University Press.
20. O'Neil, B. (1996). „*Power and Satisfaction in the United Nation Security Council*“. Yale University, p. 235, p. 130, 212, 213, 215.
21. Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered Preview Chapter 1*. Peterson Institute for International Economics, p. 9, 10, 11, 16.
22. Portela, C. (2010). *European Union Sanctions and Foreign Policy. When and Why do they Work?* Routledge, 2012, p. 23-35.
23. Giumelli, F. (2013). *How EU sanctions work*. Chaillot papers, p. 129.
24. Biersketer T., Portela, C. (2015). *EU sanctions in context: three types*. European Union Institute for Security Studies (EUISS).
25. Ruys, T. (2016). *Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework*.
26. Filipenko, A., Bazhenova, O., Stakanov, R. (2020). „Economic sanctions: Theory, Policy, mechanisms“. *Baltic Journal of Economic Studies*, p. 69-80.
27. Gifkins, J. (2021). „*Beyond the Veto*“. The University of Manchester, Manchester, United Kingdom, p. 9.
28. Early, B. R. (2021) *Making sanctions work: Promoting compliance, punishing violations, and discouraging sanctions busting*. In Research Handbook on Economic Sanctions, p.167-186.
29. Katuoka, S. (2022). *Sankcijų prieš Rusiją paketų dėl agresijos Ukrainoje teisiniai aspektai ir Lietuva*. Lietuvos teisė 2022: esminiai pokyčiai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022.
30. Gailiūtė, I. (2023). *Tarptautinių ekonominių ir finansinių sankcijų įgyvendinimas Lietuvoje.: esminiai pokyčiai*. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, p. 5, 12, 43.
31. Keršis, T. (2023). *Europos Sąjungos ir JAV tarptautinės sankcijos: teoriniai ir praktiniai ypatumai*. Mykolo Romerio universitetas, p. 4-6, 41-44.

Teismų praktika

32. Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission, 2008, C-402/05 P.
33. Case of Al-Dulimi And Montana Management Inc. V. Switzerland, 2016, 5809/08.

Elektroniniai leidiniai

34. International Justice Resource Center. (2012). *In Nada v. Switzerland, ECHR Finds Swiss Implementation of UN Counter-Terror Sanctions Violated Rights to Respect for Private and Family Life, Effective Remedy*. [interaktyvus]. <https://ijrcenter.org/2012/09/13/in-nada-v-switzerland-echr-finds-swiss-implementation-of-un-counter-terror-sanctions-violated-rights-to-respect-for-private-and-family-life-effective-remedy/#:~:text=The%20Court%20concluded%20the%20travel,199>.
35. Europos Taryba. (2014). EU restrictive measures in view of the situation in Eastern Ukraine and the illegal annexation of Crime. [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/media/22023/144159.pdf>.
36. European Union External Action Service. (2015). *EU sanctions against Iran*. [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-iran/>.
37. European Union External Action. (2017). *EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine*. [interaktyvus]. https://www.eeas.europa.eu/node/30963_en.
38. 15Min.lt. (2017). *Rusiški užsakymai Lietuvos logistikos įmones įpainiojo į milžinišką pinigų plovimo skandalą. Prieiga per internetą: https://www.15min.lt/verslas/naujiena/transportas/rusiski-uzsakymai-lietuvos-logistikos-imon-es-ipainiojo-i-milziniska-pinigu-plovimo-skandala-667-770434*.
39. Financial Action Task Force. (2018). The United Kingdom's measures to combat money laundering and terrorist financing. [interaktyvus]. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Mer-united-kingdom-2018.html>.
40. Trump White House. *President Donald J. Trump is Ending United States Participation in an Unacceptable Iran Deal*. (2018). [interaktyvus]. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-ending-united-states-participation-unacceptable-iran-deal/>.
41. Reuters. (2020). *Lithuania stops Baltics power trade with Belarus, Russia over nuclear plant*. [interaktyvus]. <https://www.reuters.com/article/world/lithuania-stops-baltics-power-trade-with-belarus-russia-over-nuclear-plant-idUSKBN27J2C9/>.
42. Užsienio Reikalų Ministerija. (2021). *Dėl Kinijos sprendimo negražinti ambasadorių*. [interaktyvus]. <https://www.urm.lt/naujienos/141/del-kinijos-sprendimo-negrazinti-ambasadoriu:24975>.

43. Lietuvos Bankas. (2022). *Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2022 m. kovas*. [interaktyvus]. https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/36162_15eff2d67792127de036da4f7a99e906.pdf.
44. Warsaw Institute. (2022). *The European Commission's Guidelines regarding transit through Lithuania*. [interaktyvus]. <https://warsawinstitute.org/european-commissions-guidelines-regarding-transit-lithuania/>.
45. Lietuvos Respublikos Seimas. (2022). Siūlymų reformuoti Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos veikimą apžvalga. [interaktyvus]. https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=46827.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2022). *Vyriausybė: „Lietuvos geležinkelių“ ir „Belaruskalij“ sutartis neatitinka nacionalinio saugumo interesų*. [interaktyvus]. <https://lrv.lt/lt/naujienos/vyriausybe-lietuvos-gelezinkeliu-ir-belaruskalij-sutartis-neatitinka-nacionalinio-saugumo-interesu/>.
47. Jungtinės Tautos. (2023). *Subsidiary organs of the United Nation Security Council*. [interaktyvus]. https://main.un.org/securitycouncil/sites/default/files/subsidiary_organs_series_7sep23_.pdf.
48. Europos Komisija. (2023). *EU sanctions against Russia explained*. [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/>.
49. Europos Taryba. (2023). *Why the EU adopts sanctions*. [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/>.
50. GIS. (2023). *Kazakhstan helps Russia evade Western sanctions*. [interaktyvus]. <https://www.gisreportsonline.com/r/kazakhstan-helps-russia-evade-western-sanctions/>.
51. Lietuvos Rytas. (2023). *Rusiška nafta į Europą patenka ir toliau: palygino su tarakonais*. [interaktyvus]. <https://www.lrytas.lt/pasaulis/rytai-vakarai/2023/03/27/news/rusiska-nafta-i-europa-patenka-ir-toliau-palygino-su-tarakonais-26506024>.
52. European Parliament. (2023). *Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendations to reinforce the EU's capacities to implement and monitor sanctions*. [interaktyvus]. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU\(2023\)_702603_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXPO_STU(2023)_702603_EN.pdf).
53. Europos Vadovų Taryba. (2023). *Sankcijų poveikis Rusijos ekonomikai*. [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/lt/infographics/impact-sanctions-russian-economy>
54. ICIJ. (2023). *New UK transparency laws will target money launderers and fraudsters, but advocates warn 'loopholes' remain*. [interaktyvus]. <https://www.icij.org/investigations/fincen-files/new-uk-transparency-laws-will-target->

[money-launderers-and-fraudsters-but-advocates-warn-loopholes-remain/#:~:text=The%20Economic%20Crime%20and%20Corporate,including%20some%20documented%20by%20ICIJ.](#)

55. Reuters. (2023). *Tumbling rouble claws back ground as central bank to meet.* [interaktyvus]. <https://www.reuters.com/markets/currencies/rouble-falls-past-100-per-us-dollar-kremlin-blames-loose-monetary-policy-2023-08-14>
56. European Union External Action. (2023). Some clarifications on the circumvention of EU sanctions against Russia. [interaktyvus]. https://www.eeas.europa.eu/eeas/some-clarifications-circumvention-eu-sanctions-against-russia_en.
57. Verslo Žinios. (2023). G. Landsbergis: teisinė bazė kontroliuoti sankcijų įgyvendinimą Lietuvoje yra tinkama. [interaktyvus]. <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2023/02/28/g-landsbergis-teisine-baze-kontroliuoti-sankciju-igyvendinima-lietuvoje-yra-tinkama>.
58. Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras. (2023). *Europos Sąjungos ir Jungtinių Tautų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo gairės.* [interaktyvus]. <https://amlcenter.lt/wp-content/uploads/2023/08/ES-JT-tarptautiniu-sankciju-gaires.pdf>.
59. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba. Sankcijos. (žiūrėta 2024b m.) [interaktyvus]. <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information>.
60. Europos Vadovų Taryba. (2024a). *Types of sanctions the EU adopts.* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-different-types/>.
61. Europos Vadovų Taryba. (2024b). *Kaip ES priima ir peržiūri sankcijas.* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/sanctions-adoption-review-procedure/>.
62. Europos Vadovų Taryba. (2024c). *EU sanctions against Iran.* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-iran/>.
63. European Union External Action. (2024). *European Union sanctions.* [interaktyvus]. https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-sanctions_en.
64. European Parliament. (2024a). *EU sanctions: A key foreign and security policy instrument.* [interaktyvus]. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760416/EPRS_BRI\(2024\)760416_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760416/EPRS_BRI(2024)760416_EN.pdf).
65. Europos Komisija. (2024). *Overview of sanction and related resources.* [interaktyvus]. https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/overview-sanctions-and-related-resources_en.
66. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio Ministerija. (2024). *Patvirtintas draudžiamų į Lietuvą įvežti rusiškos ir baltarusiškos kilmės produktų sąrašas* [interaktyvus].

<https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtintas-draudziamu-i-lietuva-ivezti-rusiskos-ir-baltarusiskos-kilmes-produktu-sarasas/>.

67. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. (2024). *Naujienlaiškis Nr. 31, Tarptautinės sankcijos*. [interaktyvus]. <https://www.urm.lt/storage/main/public/uploads/2025/01/sg-naujienlaiskis-2024.12.19.pdf>.
68. Daryo. (2024). *Kazakhstan's foreign trade turnover sees over \$139 bn in 2023*. [interaktyvus]. <https://daryo.uz/en/2024/02/16/kazakhstans-foreign-tradeturnover-sees-over-139-bn-in-2023>.
69. Lietuvos Rytas. (2024). *Ukraina paėmė į nelaisvę pirmąjį Šiaurės Korėjos karį: pranešta apie jo mirtį*. [interaktyvus]. <https://www.lrytas.lt/pasaulis/konfliktai-ir-saugumas/2024/12/27/news/ukraina-paeme-i-nelaisve-pirmaji-siaures-korejos-kari-pranesta-apie-jo-mirti-35801866>.
70. Crypto News. (2024). *How on Russian smuggler used crypto to skirt sanctions for the and arms deals*. [interaktyvus]. <https://crypto.news/how-one-russian-smuggler-used-crypto-to-skirt-sanctions-for-tech-and-arms-deals/>.
71. Ponars Eurasia. (2024). *Are the sanctions working*. [interaktyvus]. <https://www.ponarseurasia.org/are-the-sanctions-working/#:~:text=Russia%E2%80%99s%20Energy%20Lifeline>.
72. Siena. (2024). *Kandidatas ir kondyškės. Žurnalistinis tyrimas*. [interaktyvus]. <https://siena.lt/news/kandidatas-ir-kondyskes-zurnalistinis-tyrimas>.
73. European Parliament. (2024b). *Harmonisation of criminal offences and penalties for the violations of EU sanctions*. [interaktyvus]. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/759618/EPRS_ATA\(2024\)759618_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/759618/EPRS_ATA(2024)759618_EN.pdf).
74. Center for Strategic and International studies. (2024). *Russia's Veto: Dismembering the UN Sanctions Regime on North Korea*. Prieiga per internetą: <https://www.csis.org/analysis/russias-veto-dismembering-un-sanctions-regime-north-korea>.
75. Accounting insights (2025). *Understanding Economic Sanctions: Types, Principles, and Impact*. [interaktyvus]. <https://accountinginsights.org/understanding-economic-sanctions-types-principles-and-impact/>.
76. Lietuvos Bankas. (žiūrėta 2025 sausio 12 d.). *ES sankcijos*. [interaktyvus]. https://www.lb.lt/uploads/documents/files/ES%20Sankcijos%20DUK_Pinig%C5%B3%20plovimo%20prevencijos%20kompetencij%C5%B3%20centras.pdf.

77. State Secretariat of Economic Affairs. (2025). *Payment mechanism for humanitarian supplies to Iran in effect.* [interaktyvus]. <https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2020.msg-id-78251.html>.
78. Europos Vadovų Taryba. (2025). *EU sanctions against Russia.* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/>.
79. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. (2025). *Tarptautinių sankcijų įgyvendinimas.* [interaktyvus]. <https://www.urm.lt/sankcijos>.
80. LRT.lt. (2025). *Užsienio reikalų ministras: Vengrija gavo garantijas ir leis pratęsti ES sankcijas Rusijai.* [interaktyvus]. https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/2470589/nerimauti-nereiks-vengrija-leis-es-pratesti-sankcijas-rusijai?srsId=AfmBOordRgpXjUFzcpML1_b04lAbVtsA3KSxZBt-rg0N_-VZfz5-IB8a.
81. Center for European Policy Analysis. (2025). *Addicted to War: Undermining Russia's Economy.* [interaktyvus]. <https://cepa.org/comprehensive-reports/addicted-to-war-undermining-russias-economy/>.
82. Reuters. (2025). *Russia's high-flying gas exporter crippled as Europe stays away.* [interaktyvus]. <https://www.reuters.com/business/energy/gazproms-grandeur-fades-europe-abandons-russian-gas-2025-03-13/#:~:text=from%20the%20Center%20on%20Global,Energy%20Policy%20at%20Columbia%20University>.
83. Dow Jones. (2025). *Sanctions Compliance and Screening.* [interaktyvus]. <https://www.dowjones.com/professional/risk/resources/glossary/sanctions-compliance-screening>.

SANTRAUKA

Tarptautinių, Europos Sąjungos ir nacionalinių sankcijų mechanizmai ir jų taikymo problematika

Emilijus Livšicas

Šiame magistro darbe yra analizuojamas Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos ir Lietuvos ribojamųjų priemonių taikymas. Darbe tiriama tarptautinės, ES ir Lietuvos nacionalinio teisinio reguliavimo sankcijų sistemų sąveika. Analizuojant skirtingas sankcijų rūšis, atskleidžiama kokią jos lankstumą suteikia atitinkamose situacijose, kuomet reikia taikyti sankcijas. Darbe nagrinėjama veto teisės problematika sankcijų priėmimo metu, kuri lemia, jog iš esmės balsavimas priklauso vien nuo nuolatinių valstybių narių balso. Siekiant išgryninti Lietuvos ribojamųjų priemonių mechanizmo problematiką, tiriamas diskrecijos taikyti savarankiškas ribojamąsias priemones klausimas, taip pat atliekamos išvados dėl šios priemonės ribotumo, remiantis sutarties tarp „Lietuvos Geležinkeliai“ ir „Belaruskalij“ nutraukimu bei sprendimu nepirkti energijos iš Astravo atominės elektrinės.

Siekiant tiksliai įvertinti Rusijai padarytą poveikį sankcijomis bei remiantis Rusijos rublio vertės pasikeitimais, energetikos sektoriaus pajamomis, BVP svyravimu, buvo atliktas vertinamas tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiais. Trumpuoju laikotarpiu sankcijų poveikis buvo mažesnis negu tikėtasi, o vietomis, Rusijai gavosi net ir padidinti gaunamas pajamas iš energetikos sektoriaus. Tačiau neigiamą sankcijų poveikį aktualiausia nagrinėti ilguoju laikotarpiu ir remiantis esamais rodikliais bei prognozėmis - Rusija patirs neigiamą sankcijų poveikį ilguoju laikotarpiu. Siekiant tobulinti sankcijų režimus, nagrinėjami sankcijų vengimo būdai parodo, kad dažniausiai tai pasireiškia pasitelkiant trečiųjų valstybių partnerius, steigiant fiktyvias įmones, klastojant dokumentus bei naudojant kriptovaliutas atsiskaitymams vykdyti. Remiantis JAV taikomomis antrinėmis sankcijomis, tą patį būtų rekomenduotina daryti ir ES. Siekiant išgryninti ar tarptautinė bendruomenė laikosi žmogaus teisių apsaugos standartų, analizuojami tokie rezonansiniai pavyzdžiai kaip Šiaurės Korėjos sankcijų režimas ir Kadi byla, kurie parodo, kad tarptautinė bendruomenė žmogaus teises pripažįsta kaip labai svarbią vertybę ir net esant valstybių narių pažeidimams, aktyviai ją gina. Siekiant tobulinti esamus sankcijų mechanizmus, teikiami siūlymai dėl kokybiškesnio veiksmų koordinavimo visais lygmenimis, baudžiamumo harmonizavimo ir gerinant vykdymo stebėseną.

SUMMARY

International, European Union and national sanction mechanisms and issues related to their application

Emilijus Livšicas

This Master's thesis analyses the application of restrictive measures by the United Nations, the European Union and Lithuania. It examines the interaction between the international, EU and Lithuanian national legal frameworks for sanctions. The analysis of the different types of sanctions reveals the flexibility they offer in the respective situations where sanctions are to be applied. The work examines the problem of the veto power in the adoption of sanctions, which means that the vote depends, in principle, solely on the vote of the permanent Member States. In order to clarify the issue of Lithuania's restrictive measures mechanism, the question of the discretion to impose autonomous restrictive measures is examined, and conclusions are drawn as to the limitations of this measure on the basis of the cancellation of the contract between Lietuvos Geležinkeliai and Belaruskali and the decision not to buy energy from the Astravas nuclear power plant.

In order to accurately assess the impact of the sanctions on Russia, and based on changes in the value of the Russian rouble, the revenues of the energy sector, and the volatility of GDP, an assessment has been carried out in both the short and the long term. In the short term, the impact of sanctions has been lower than expected and in some places Russia has even managed to increase its revenues from the energy sector. However, the negative impact of sanctions is most relevant in the long term and, based on current indicators and forecasts, Russia will be negatively affected in the long term. In order to improve sanctions regimes, the analysis of sanctions evasion techniques shows that the most common ways of evading sanctions are through the use of third country partners, the creation of shell companies, falsification of documents and the use of cryptocurrencies for payments. Based on the secondary sanctions imposed by the US, it would be advisable for the EU to do the same. In order to clarify whether the international community is upholding human rights standards, resonant examples such as the North Korean sanctions regime and the Kadi case are analysed, which show that the international community recognises human rights as a very important value and, even in the face of violations by Member States, is active in defending them. In order to improve existing sanctions mechanisms, proposals are made

for better coordination at all levels, harmonisation of criminalisation and better monitoring of enforcement.